

Halachos of Birchas Hagomel Rubashkin: Is all the celebrating appropriate?

Show# 153 | January 13th 2018

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא. ופרש"י רש"י צריכין להודות - כשיוצאין מן הסכנה.

תוספות מסכת ברכות דף נד עמוד ב

ארבעה צריכין להודות יורדי הים וכו' - ובתהלים לא חשיב כזה הסדר אלא חשיב הולכי המדבר ראשון דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמרא נקט המצויין תחלה.

מגן אברהם אורח חיים סימן ריט ס"ק א

חבוש. על עסקי נפשות:

ביאור הלכה סימן ריט סעיף א

חבוש - עיין מ"ש במ"ב בשם המג"א דמיירי בחבוש על עסקי נפשות ונראה מדבריו בזה דגם חבוש אינו מחויב להודות אלא מחמת שהוא בסכנה מחמת חיבושו ולהכי בחבוש מחמת ממון שתובעים ממנו שבודאי עכ"פ לא יבא הדבר לידי סכנת נפשות שאפי' אם לא ישיג ידו לשלם ג"כ לא יהרג אותו לפיכך אין מברכין משא"כ בחבוש מחמת שיש עליו עלילת נפשות א"כ הרי הוא עומד בסכנה שמא יגמר דינו ליהרג וכיוצא ולהכי מברך ולפי טעם זה גם בחבוש מחמת נפשות דמברכין לכאורה הוא דוקא בחבוש שנחבש עד שיגמר דינו דאז עומד בסכנה דהא אינו יודע אם יצא דינו לשבט או לחסד ואז אם יצא חייב לברך משא"כ בנגמר דינו שישב בבית האסורים כמו במדינות אלה ששיבת בית האסורים בעצמה הוא עונש אפי' היה עלילה של נפשות אפי"ה כשיצא מבית האסורים אינו מברך דהא לא הוי שום סכנה מאחר שידוע שזה הוא כל עונשו [אם לא שהשיבה גופא הוא סכנה כמו שידוע שיש בתי אסורים על פשעים גדולים שהשיבה בהם זמן מרובה הוא סכנת נפשות ובודאי צריך לברך כשיצא משם] ואולם יש לדחות דחייב להודות ולברך להש"י על שלא נגמר דינו מתחלה רק לשיבת בית האסורים בלבד ולא לעונש נפשות. והנה הא"ר וברכ"י ועוד אחרונים חלקו עליו והוכיחו מהרבה ראשונים דאפי'

חבוש מחמת ממון ולא היה שום סכנה ג"כ מברך כיון דעכ"פ היה כלוא ולא היה מושל בנפשו ויש אחרונים שכתבו שגם מג"א לא כתב דבריו אלא לפי מנהג אשכנז המובא בס"ז ובס"ח דדוקא בדרך שיש בה סכנה או בחולי שבחלל הגוף משא"כ למנהג ספרד דאפילו בחולי כל דהו או בדרך סתם נמי מברכין ה"ה הכא גבי חבוש אפי' על עסקי ממון והני קדמונים הם בעלי שיטה זו של מנהג ספרד אלא דבאמת מסתימת מג"א נראה דאפילו למנהג ספרד בעינן דוקא חבוש מחמת נפשות ועוד ראייה דהא המ"א בעצמו נטה בס"ק ח' לדעת המחבר דאפי' בלא מכה של חלל נמי וא"כ איך סתם הכא בסתם דדוקא מחמת נפשות. ונראה דדעת מג"א הוא דהני קדמונים שמביא הברכ"י הולכים בשיטת הערוך דאפי' במיחוש כל דהו נמי מברכין ולפ"ז ה"ה בחבוש מחמת ממון כיון שהוא עכ"פ כלוא ואינו יכול לצאת כחפצו די להתחייב בברכה משא"כ להמחבר בס"ח שלא אחז לגמרי בשיטת הערוך אלא הצריך עכ"פ שעלה למטה ומטעם כיון שעלה למטה אף על פי שאינו מסוכן לע"מ מ"מ יקרה פעמים רבות מכיון שנפל למשכב מתגבר עליו החולי ובא לידי סכנה ובזה חייב להודות וכמו שכתב באמת המחבר סברא זו במה שמסיים ודמי להעלוהו לגרדום לידון שאינו יודע איך יצא דינו וא"כ לפי שיטה זו בחבוש מחמת נפשות שעכ"פ יעלוהו לגרדום חייב לברך משא"כ בחבוש מחמת ממון שלעולם לא יעלוהו לגרדום לדונו מחמת שאין לו מה לפרוע אינו חייב לברך. ומ"מ אפי' יהיבנא לדבריהם לדחות דברי מג"א אינו אלא למנהג ספרד ולפי סתימת המחבר בס"ח משא"כ לדעת רמ"א ולמנהג אשכנז ולמי שנוהג כן בודאי צדקו דברי המג"א דבמקום שאין סכנה אין מברכין ומה איכפת לן במה שאינו שולט בנפשו [אם לא במקום דגם בחבוש על עסקי ממון אינו בטוח לגמרי מסכנה וכמו דמשמע מלשון הר"י] ותמיה על א"ר שלא נחית לזה. ודע עוד דאף לדברי החולקים אמג"א ולשיטתם אם דנוהו לישיב בבית האסורים בודאי חייב לברך כשיצא אח"כ אף שלא היה לו סכנה כלל מ"מ נראה דכ"ז כשיושב עכ"פ בבית האסורים גמור ומשך איזה זמן אבל לא בשדנוהו לישיב יום או יומים בבית השוטרים כמו שנהוג בזמנינו על חטאים קלים נגד חוקי הממשלה יר"ה דבזה לכ"ע אין מברכין דליכא הכא שום סכנה וגם לא שייך כ"כ טעמא דר"י מיגאש שהביא הברכ"י משום דאינו שולט בנפשו ואין זה כלל מענינא דקרא דכתיב ביה יושבי חשך וצלמות וגו' ויכנע בעמל לבם וגו' וכשלו ואין עוזר וגו' וגדולה מזו מצאתי לאחד שכתב שחבוש מברך דוקא בשהיה כבול בכבלי ברזל ואף שלדינא לא נראה כן דכפי הנראה נמשך אחר לשון המקרא דכתיב אסירי עני וברזל וכבר כתבנו לעיל בביאור הלכה דלא בעינן דומיא דקרא ואפי' בלא תעו במדבר או לא עמד רוח סערה ג"כ מברך וה"ה בזה וכן משמע משאר פוסקים שלא הזכירו תנאי זה אבל עכ"פ ביושב יום או יומים בודאי אינו כלל מענינא דקרא ואין לברך:

שולחן ערוך סימן ריט סעיף ז

באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר, שלא חייבו אלא בהולכי מדברות דשכיחי ביה חיות רעות ולסטים; ובספרד נוהגים לברך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך, ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר אפילו בפחות מפרסה.

ילקוט יוסף קצוש"ע אורח חיים סימן ריט - ברכת הודאת היחיד - הגומל

טז. הנוסע מעיר לעיר בכל רחבי הארץ, אם יש בנסיעתו כשיעור פרסה, שהוא שעה וחומש, [שבעים ושתיים דקות] בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי, צריך לברך אחר כך "הגומל", לפי מנהג הספרדים ועדות המזרח. ואף אם יש בדרך נקודות ישוב ומושבים, גם בזה מנהגינו לברך הגומל, שכל הדרכים בחזקת סכנה. ואם נוסע מעיר לעיר פחות משיעור זה, לא יברך בשם ומלכות. ואם יש בהליכה וחזרה בו ביום שיעור פרסה, מברך בשם ומלכות, אף אם נסע מחצית שיעור פרסה בבוקר, ומחציתה בלילה. [ילקו"י ברכות עמ' תקעט. ילקו"י תפלה כרך ב' תשס"ד, עמוד ג'].
ב' תשס"ד, עמוד ג'].

ברכי יוסף אורח חיים סימן ריט ס"ק ד

ומי שהיה חבוש וכו'. כתב הרב מגן אברהם (ס"ק א) על עסקי נפשות. וקשה דמדברי רבינו יונה בשם רב האיי גאון מבואר להפך, דאף חבוש על עסקי ממון. וכן נראה מדברי הערוך ערך ארבעה שהביא דברי הגאון ז"ל. דהרי רבי יונה (ברכות מג א ד"ה ארבעה) בפירוש כתב דחבוש רוב הפעמים בשביל ממון, ואין סכנתו כל כך. ובערוך כתב דחבוש אפילו אכרגא וטסקא ורחיק מסכנה טפי מכלהו, ע"ש.

וכן ראיתי בתשובות רבינו מהר"י נ' מיגאש כ"י סי' צ' וז"ל, שאלת מי שנחבש על חוב או על מס הקצוב על כל איש ואיש אם יברך הגומל, או לא יתחייב בברכה זו אלא מי שנחבש על דבר שיש בו סכנה. תשובה. הואיל והיה חבוש בבית הסהר, כלוי בבית הכלא, ולא היה מושל בנפשו, ועתה יצא מאותו מצב להיותו מושל בנפשו, נתחייב בברכה, בפרט אם היתה חבישתו על פריעת מה שעליו ממס קצוב על כל איש, או חוב לסיבת היותו בלתי ידו משגת, ואח"כ הזמין לו ה' וסבב לו מקום לפרוע. {נ}זה לפי שמ"ש ד' צריכים להודות שמכללם חבוש, אמרו אותו כולל, ולא פלוג בין חבוש לעסקי ממון בין שהיה חבוש לעסקי נפשות. והיה אפשר להוציא מזה הכלל מי שיש לו יכולת לפרעון המס, או החוב, ונמנע לפרוע לסיבת היותו מורד, או שהיה מקום שיוותרו לו דבר ממה שעליו ולא הועיל לו, זה שחבישתו היתה בזה ממה שסבב אותה לעצמו, שאם רצה לא היה נחבש ולא היה בא לו מחבישתו זו תועלת כדי שיברך עליה, אם לא שיאמרו לנו בכיוצא בזה נתת דבריך לשעורין, עכ"ל.

שערי תשובה סימן ריט ס"ק ב

חבוש. עין בה"ט ובבר"י הביא מדברי רבינו יונה והאריך ותשו' ר"י מגא"ש וכ"כ בא"ר בשם התי"ט דאף בחבוש על עסקי ממון מברך (ושם הביא לשון תשו' הר"י מגא"ש שהואיל והיה חבוש בבית הסוהר כו' ולא היה מושל בנפשו ועתה יצא מאותו מצב להיות מושל בנפשו בפרט אם היה חבוש על פריעת מס קצוב על כל איש או חוב לסיבת היות שאין ידיו משגת ואח"כ הזמין לו ה' כו', ושם אח"כ נראה שדעתו לומר שאם היה ביכול"א אלא שלא רצה או שהיו מקום שיוותרו לו ולא הועיל כו' אם לא שנאמר נתת דבריך לשיעורין ע"ש ונראה דבכה"ג יברך בלא שם ומלכות) וסיים בה שכן הוא המנהג פשוט דכל מין חבוש ביציאתו מברך ע"ש ובמה"ב הביא שגם

בנתיב החיים השיג על מג"א בזה ועיין בבר"י שהאב לא יברך על בנו שנפל לבור וניצול דלא כשו"ת בית יהודה ומהר"ש דורן שבסוף התשב"ץ:

שולחן ערוך הרב לוח ברכת הנהנין פרק יב סעיף ח

ארבעה צריכים להודות ולברך ברכת הגומל (כנוסח שכתוב בסידור) יורדי הים כשיעלו ממנו והולכי מדברות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים על ידי עסקי נפשות ויצא או על עסקי ממון אם היה מעונה בכבלי ברזל.

ערוך השולחן אורח חיים סימן ריט סעיף ה

ומי שיצא מבית האסורים עד שיצא נקי לגמרי ממשפטו ולא שיצא על ערבות ואין חילוק בין אם היה חבוש מחמת ממון ובין מחמת נפשות.

מחצית השקל אורח חיים סימן ריט ס"ק א

חבוש. על עסקי נפשות. וכתב בספר אליה רבה [ס"ק ב] וז"ל, מלשון תלמידי רבינו יונה משמע אפילו משום ממון, מלבושי יום טוב [ס"ק ב] דלא כמ"א, עכ"ל. וכן כתב בספר נתיב חיים [אוצר מפרשים ס"ק ד] באריכות. וזה לשון תלמידי רבינו יונה [ברכות מג, א ד"ה ארבעה] נשאל לרבינו האי גאון למה לא אמרן כסדר שכתובים במזמור, והשיב שרצה למנות תחלה אותם שהם מסוכנים יותר, שיורדי הים והולכי מדבריות הם מסוכנים יותר מחולה שרוב חולים לרפואה, וחבוש רוב פעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנתו כל כך, עכ"ל. וכתב בספר נתיב חיים הנ"ל אלמלא ראה מ"א דברי תלמידי רבינו יונה הנ"ל לא מלאו לבו לחלוק, עכ"ל. ולענ"ד המ"א ראה דברי תלמידי רבינו יונה ואין חולק עליהם, על פי מה שכתב הרא"ש בפרק קמא דבבא בתרא [סימן כב] הביאו ג"כ בספר נתיב חיים, והכי קי"ל בחו"מ [סימן קסג סעיף ג בהגה], וכן כתב הרא"ש בתשובה, כל מה שמחדשים אומות העולם גזרות ופורעניות על ישראל, אפילו מענין אותן ביסורין כו', גובין הכל לפי ממון, דעיקר כונתם על ממון, עכ"ל. וא"כ מה שכתב רבינו האי גאון וחבוש רוב פעמים הוא חבוש בעבור ממון ואין סכנתו כל כך, הרי דלא כתב על עסקי ממון כי אם בעבור ממון, ור"ל כמו שכתב הרא"ש. והנה הרא"ש כונתו לענין מס, ניהו דלפעמים באמת כוונת אומות העולם לנפשות ממש ח"ו, מכל מקום כיון דאי אפשר לעמוד על הדבר, ורוב פעמים אפילו גוזרים ח"ו על נפשות תכלית כונתם לגבות על ידי זה ממון ישראל, לכן טוב לגבות לפי הממון ולא לפי נפשות. ולכן כתב גם כן רבינו האי גאון חבוש רוב פעמים הוא חבוש בעבור ממון, ר"ל אף שהוא חבוש על עסקי נפשות מכל מקום תכלית כונת החבישה על פי הרוב היתה לקבל ממון, וא"כ כיון דאפשר להשתדל על ידי ממון שוב אין סכנה כל כך. ובנידון כזה גם מ"א מודה כיון דעיקר החבישה על עסקי נפשות צריך לברך, ומה שכתב מ"א על עסקי נפשות, בא למעט אם תחילה היתה החבישה על עסק ממון, ואמרו מיד שמשום ממון נתפס, כהאי גוונא אין לברך, ובזה גם רבינו האי גאון מודה.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שפח סעיף י

מותר להרוג המוסר אפילו בזמן הזה. נד ומותר להורגו קודם שימסור, אלא כשאמר: הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו, אפי' ממון קל התיר עצמו למיתה, ומתרין בו ואומרים לו: אל תמסור, אם העיז פניו ואמר: לא כי אלא אמסרנו, מצוה להורגו, וכל הקודם להרגו, זכה.

סמ"ע סימן שפח ס"ק כט

בגופו או בממונו. דמסור אף דאינו מזיק ממון חבירו בידיים גרע ממזיק, וילפי לה בגמרא [ב"ק קי"ז ע"א] מדכתיב [ישעיה נ"א כ'] בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר, **מה תוא זה כשנפל למכמר שוב אין מרחמין עליו, כן ממונם של ישראל, כיון שנפל ליד אומות העולם אין מרחמין עליו ומעלילין עליו עלילות כל כך עד שהרבה פעמים יבוא ע"י לידי סכנת נפשות**, משו"ה יש להמסור דין רודף. מיהו לא גרע מרודף דאחר שעבר עבירה אין הורגין אותו בלא התראה ובדין ב"ד דוקא, כן המסור אחר שמסר, אם לא שהוחזק למסור וכדמסיק המחבר בסעיף י"א:

שולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף ד

אם בירך ד אחר ואמר: בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא. וכן אם אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן, וענה אמן, יצא. הגה: ואין זה ברכה לבטלה מן המברך, אף על פי שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה (טור).

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד ב

רב יהודה חלש ואתפת, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה: בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא. אמר להו: פטרתון יתי מלאודויי. והא אמר אביי: בעי אודויי באפי עשרה! - דהווי בי עשרה. והא איהו לא קא מודה! - לא צריך, דעני בתרייהו אמן.

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן יד

ברכת הגומל לנוסע באוירון

זה כמה נשאלתי מהני דנחתי וסלקי מהתם להכא ומהכא להתם דרך האויר באוירון אם צריכים לברך ברכת הגומל בשם ומלכות, כי בגמ' בברכות ד' נ"ד איתא רק: ארבעה צריכים להודות יורדי הים, הולכי מדברות, חולי ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, וכך מובא בשו"ע /או"ח/ סי' רי"ט סעיף ט' די"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, ואפילו לפי מה דקיי"ל כדיעה קמייטא לברך כל מי שנעשה לו נס, גם כן אולי זהו דווקא כשקרה לו נס ממש דומיא דנפל עליו כותל או אם באו עליו לסטים וכדו' שנזכר בשו"ע, ומשא"כ בכגון טיסה

באירון והדרך עבר עליו בשקט בלי שום תקלה מוחשית, ושמעתי מלחשים שגדולים וצדיקים נחלקו בזה בדיעותיהם.

(א) והנה לפענ"ד נראה ברור שהבא מדרך רחוקה בטיסה באירון יש לו לברך ברכת הגומל בשם ומלכות. כי הוא בכלל עוברי דרך ים וגם בכלל הולכי מדברות, ותרוייהו איתנהו ביה, שהרי האירון בדרך טיסתו טס גם מעל גבי הים וגם על גבי מדבריות, והנותן בים דרך נותן גם דרך באויר שנקרא ג"כ דרך כאמור: דרך נשר בשמים. ולא משני בזה מה שדרך - נשר אקרי דרך סתמא לא יקרא כדאיתא בחולין ד' קל"ט ע"ב, ואדרבא מה שדרך סתמא לא איקרי ואעפ"כ נותן בה דרך מעבר גם לבני אדם בחכמת ד' אשר בקרבם הנס יותר גדול ומוחשי. ולא עוד אלא שבעברו בדרך טיסתו מע"ג הים יש לומר שאזי הוא לענין זה בכלל נתינה בים דרך, וזכר לדבר לכך יש להביא מדברי הגמ' ביבמות ד' קט"ז ע"ב דאיתא: לא ישא אדם מי חטאת ויעבירם בירדן ובספינה ולא יעמוד בצד זה ויזרקם לצד אחר וכו'. ומפרש"י וז"ל: ויזרקם בצד זה של נהר דהיינו נמי דומיא דספינה שפורחין באויר על פני המים עכ"ל, וא"כ ה"ה בשעת טיסת האירון על גבי שטח הים נחשב נמי דומיא דספינה כי פורח באויר על פני המים, וה"ה ממילא נמי על גבי מדברות נחשב כעובר דרך מדבריות וצריך לברך.

וזיל בזה גם בתר טעמא, ואותה הסכנה שישנה בהליכה בספינה ובמדברות ישנה גם בטיסה באירון, ואולי עוד יותר מזה, ואם מצינו בספר הערוך ערך ארבע שמביא בשם רב האי גאון שהשיב דסכנת יורדי הים יותר גדולה מהשאר מפני דבחד ריגעא אובדין יעו"ש, הרי מכ"ש בטיסה באירון שכפי הידוע הסכנה יותר גדולה גבי נוסעים דיאבדון בחד ריגעא מסכנה כזאת בזמנינו לגבי יורדי הים באניות, ומעשים בכל יום יוכיחו על כך, ובקילקול בורג אחד בטוחני/בטחוני/ באירון מאלפי הבורגים שנמצאים בו ומורכב מהם אזי כל חכמת הטייסים תתבלע ויחוגו וינועו כשיכור, ואם על יורדי הים באניות תיארם דהע"ה בתור כאלה אשר יעלו שמים ירדו תהומות, מכל שכן שנחשבים מכאלה הטסים באירון לשמים כי הרי ממש בכל רגע יעלו לשמי רום וירדו מטה וחשים בגופם משינוי האוירים, וחשופים לכל רוח סערה וערפל וכדומה, וגם עלולים לבוא לידי תעית דרך לא פחות מהולכי מדברות, ובזמנינו, גם למקרי חטיפות והתנקשויות כידוע, ולכן כל שיוצאים מכל אלה הסכנות העלולים לקרות צריכים לברך, וכדמצינו שכותב לבאר המהר"ם חאגיז ז"ל בהקדמת ספרו שתי הלחם דענין הארבעה דצריכים להודות, ר"ל, דכיון שיוצאים מן הסכנה אף על פי דלא יארע להם מהפרטים שהוזכרו במזמור חייבים להודות כל זמן שיצאו משער המסוכן שנכנסו בו, דעיקר חיוב ההודאה תלאה הכתוב על מה שהנחם אל מחוז חפצם וכל הקודם למקרא זה אינו אלא סיפור נפלאות ה'. ואדרבה יש להבין חסדי ה' שהקל מעליו זעמו שלא הגיע לידי כך, והן הן גדולותיו וחסדיו ית' כפולות ומכופלות, וראוי לו להודות שיר כפול ומכפל על החסדים שגמל לו הי"ת עיין שם באריכות. (ויעוין מ"ש בזה גם בשו"ת איתן האזרחי סי' ג' יעו"ש).

(ב) והלום ראיתי בספר שו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' מ"ז שכותב להטעים הצד שלא לברך בטיסה באירון ברכת הגומל בשם ומלכות, לא מטעם שאין באירון סכנה גדולה כמו בספינת הים, אלא דס"ל דאדרבה דהוי יותר סכנה באירון מבספינה והא גרמא דאין לברך בשם ומלכות, וזאת עפ"י ד המחזיק ברכה סי'

רי"ט דלא תיקון רבנן לברך אלא בצרה הבאה על האדם שלא מדעתו, ואף על פי שגם יורדי הים והולכי מדברות המה בעצמם מביאים עצמם ברצונם הטוב לסכנה, מ"מ י"ל דבהיות דא"א להגיע לשם אלא דרך ימים ומדברות הרי הוכרח להכניס עצמו להיות מיורדי הים והלכי מדברות, משא"כ באוירון מי הכריח אותו לילך באוירון הלא אפשר ביבשה ע"י רכבת ובים ע"י ספינה דלא הוי סכנה כ"כ, ומדלא עשה כן אלא נסע ע"י אוירון אף דל"ה סכנה כ"כ שלא יהא רשאי ליסע ע"י אוירון מ"מ י"ל בזה דלא תיקון רבנן אלא בצרה הבאה על האדם שלא מדעתו וע"כ יש לברך בלא שם ומלכות עכ"ד.

ולפענ"ד אין במטעמת זאת בכדי הנחת הדעת, ולא מובן איזה גבול יותן בזה, דמצד אחד הרי ברור שגם ביורדי הים והולכי מדברות מכניסים א"ע בסכנה, ומצד שני הרי מסכים גם המ"י שגם באוירון לא הוי סכנה כ"כ, א"כ מאי חזית לומר דיורדי הים לא נחשבים כמכניסים א"ע לסכנה מדעתם, ואילו הנוסעים באוירון כן נחשבים כמכניסים א"ע בסכנה, ואי משום דיש ברירה להפחית הסכנה, איך אפשר לקבוע בודאות באיזה דרך הסכנה יותר פחותה. וגם מה נעשה לנוסעי טיולים באניות האם המה לא יצטרכו לברך הגומל? ומה נעשה גם לאלה שמן ההכרח שיסעו באוירון לצורך מסחרם, (כפי שמרגיש מזה הספר בעצמו שם), האם ניתן בזה דברינו לשיעורים?

(ג) ובכלל לפלא בעיני על הגאון מחבר הספר שלא זכר דברי גדולי הפוסקים בזה שמבארים שעל כגון דא שהוא מדרך העולם לא נקרא בכלל כמכניס א"ע לסכנה, יעוין שו"ת נודע ביהודה מהדו"ת חיו"ד סי' י' שמבאר שהתורה התירה להכניס א"ע לסכנה לצורך מחיה כמו כל סוחרי ימים מעבר לים וכו' ע"ש. וביתר פירוט כותב להסביר זאת בספר שו"ת שם אריה חיו"ד סי' כ"ז שכותב וז"ל: ודע דאף בדברים שיש בהם סכנה מ"מ בדבר שהוא ממנהגו של עולם ודרך הכרח אין לחוש דהרי ארבעה צריכים להודות וב' מהם הולכי מדברות והולכי ימים הרי דאיכא בהם סכנה ומ"מ מותר לפרוש בספינה ולילך במדבר, א"ו בדברים כאלו אשר הם לצורך העולם אין איסור כלל יעו"ש באריכות, ועוד זאת כותב גם בשו"ת בנין ציון שלכן מותר לפרוש לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכים להודות על שנצולו, הואיל ובאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה על כן אזלינן בזה אחר הרוב, וזה שאין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב זה דוקא בשיש ודאי סכנת נפשות לפנינו עיין שם, ויעוין מ"ש בזה גם בשו"ת אמרי שפר סי' כ"ט יעו"ש. הרי לפנינו הלכה ברורה שלסוגי נסיעות כאלה שהמה מדרך וממנהגו של עולם לא מיקרי מכניס א"ע בסכנה ולכן שפיר יש לברך הגומל בשו"מ = בשם ומלכות =. [ועל דברי הח"ס חאו"ח סי' נ"א שמחדש לומר דיורדי ים לא מחויבים בקרבן תודה, וכן המהר"ם שיק חאו"ח סי' פ"ח, שעל יסוד זה כותב המ"י להוסיף את דברי חידושו בנוגע לאוירון, מלבד מה שלא ניתן לחלק בין ים לאויר כנ"ז, כבר הרבו הבאים אחריהם לישא וליתן בדבריהם כמובא בס' ליקוטי הערות על שו"ת ח"ס הנדמ"ח כיעו"ש].

וכה ראיתי בס' שו"ת אגרות משה מהדו"ת חאו"ח סי' נ"ט שהעלה נמי בפשיטות שהנוסעים באוירון צריכים לברך הגומל דומיא דנוסעים בספינה עיין שם.

(ד) מיהו בטיסה מעיר לעיר באותה מדינה, ובפרט כשזה לא לוקח כי אם שעה או שעתיים, פחות או יותר, נראה דאין לברך בכגון דא הגומל, דבזמן קצר כזה ובאותה מדינה איננו עלול בכה"ג לסכנתא כ"א לעתים רחוקות מאד. וחילי דידי מדברי הכנה"ג הגהב"י שכותב בדומה לזה בנוגע לים, דבהליכה דרך ים מעיר לעיר או לכפר שלא לברך בכה"ג, ושכן נהגו. וכ"כ גם החיד"א ז"ל בספרו לדוד אמת סי' כ"ג אות ט' עיין שם. ודון מינה ומינה.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ב סימן נט

אם הנוסעים בעראפלאן /במטוס/ צריכין לברך ברכת הגומל ט' אלול תשכ"ג. מע"כ יידי הנכבד הרה"ג מוהר"ר מאיר נארדען שליט"א.

הנה בדבר הנסיעה בעראפלאן אם צריך לברך הגומל כשהיה ביום שקט ובלא שום חסרון בהמכונה ולא אירע שום דבר בדרך, הוא ברור לע"ד שצריך לברך לא מבעיא להסוברים בסימן רי"ט סעיף ט' דהני ארבעה דחשיב בברכות דף נ"ד לאו דוקא שכן סברי רוב האחרונים וכן נוהגין כדאיתא במג"א סק"י ובט"ז סק"ז כתב שכן מסתבר, שודאי יש לברך דלא עדיפי מיורדי הים באניות לענין שכיחות הסכנה. אלא אף להסוברים בסעיף ט' דדוקא הני ארבעה, נמי יש לברך מתרי טעמי. חדא דהוא ממש כספינה דהוא נמי אינו הולך על הארץ, דזהו עיקר חלוק ספינה מדרכים דיבשה דהדרכים דיבשה אין עצם הליכה חלוק משיבתו בבית שאם לא יארע כלום הרי לא היה שייך לחוש לכלום, אבל בספינה שהוא על המים הרי עצם ההליכה הוא ענין סכנה שצריך לינצל ממנה דהא במים א"א לחיות אלא זמן משהו בלא הצלתו מהמים ע"י שנמצא בספינה, ולכן כיון שאירע לפעמים שמתקלקלת הספינה ונמצא שאין ההצלה ברורה צריך להודות ולברך הגומל, וא"כ כ"ש בעראפלאן שגרוע ממים שאף רגע אחד אין יכול להיות באויר שודאי ששיבתו בעראפלאן הוא הצלה וכיון שאירע לפעמים שמתקלקל העראפלאן הרי נמי נמצא שאין ההצלה ברורה שלכן יש לו להודות בברכת הגומל.

זזהו הטעם שאף בנסיעות הספינות שבזמננו נמי מברכין, אף שנגד הספינות דבזמן הגמ' ואף בזמן הש"ע הוטבו לענין סכנה בהרבה מאד שרק לפעמים רחוקות טובא אירע טביעה בספינה, ואולי הוא פחות מסתם דרכים שבזמננו שהיו בחזקת סכנה, שהוא משום דכיון דהספינה שיושב בה נחשבה שניצול על ידה מהסכנה שהוא במים שנמצא שאף בספינות שלנו הוא נחשב ניצול מהסכנה והרי שייך בעצם לברך, רק אם היה ודאי בלא שום ספק שבספינה ניצולים מהמים היה פטור, משום שלא היה שייך להחשיב שנעשה לו חסד מהשי"ת בנסיעה זו, אבל כיון שאף בספינות אלו שבזמננו אינה הצלה ברורה אף שרק לפעמים רחוקות אירע טביעה שלא מצלת, נחשב עכ"פ שנעשה לו חסד מהשי"ת שיש לברך, ואף שהוא חסד קטן מכפי שהיה בימים ההם נמי צריך לברך דכי על חסד קטן לא נודה להשי"ת שעשה עמנו החסד, והא חזינן לגבי חיוב ברכה על עניני אכילה ושתיה והנאה שאין חלוק בין אכילה ושתיה והנאה גדולה לאכילה ושתיה והנאה מועטת. ול"ד להולכי סתם דרכים שבעצם אין בזה סכנה ואין צורך להצלה ורק כשאירע איזה דבר כליסטים וכדומה צריכים להצלה, אבל כיון שלא אירע שלא היה שם שום דבר המזיק הרי נתברר שלא היה שם שום חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר

חסד מכפי שהיה בביתו. ולכן אף שעתה במדינתנו נוסעים במאשינעס /במכוניות/ שיותר מצוי חשש סכנה נמי א"צ לברך אלא כשאירע ח"ו איזה דבר שפגעו ונגעו המאשינעס ולא הוזקו, אבל כשהיה כשורה שלא נפגע במאשין אחר, הרי נתברר שלא היה חשש סכנה ולא נעשה עמו יותר חסד מאם היה בביתו.

וטעם מנהג ספרד שאיתא /סי' רי"ט/ בסעיף ז' שנוהגים לברך הגומל כל הולכי דרכים מפני שכל הדרכים הם בחזקת סכנה, נראה שלא מחמת שמדמין ליורדי הים באניות שמזה אין למילף כדבארתי שאם לא אירע כלום הרי לא היה שום חשש סכנה, אבל דימו זה להולכי מדברות שאף כשלא אירע שום חיה וליסטים מברכין שצריך לומר דהטעם דכיון ששכיחי שם חיות רעות וליסטים הוא בשמירה מהשי"ת שבלא חסד השי"ת עליו היה אירע שם איזה חיה וליסטים ובחסד השי"ת נתן דעה בלב החיות והליסטים שלא יבואו לשם בשעה שעברו שם, ולכן צריכין להודות בברכת הגומל, לכן מדמין כיון שכל דרכים בחזקת סכנה אף שאינו כמו במדברות הוא נמי מחסד השי"ת ששמרם שלא יארע שם אויב ואורב בדרכם. והחולקין עליהם סברי דמדברות דשכיחי הוא כידוע שהיו צריכין להיות בכאן החיות רעות והליסטים והשי"ת לא הניחם לבא מחסדו עליהן, אבל בסתם דרכים שאף שג"כ מצוי שיהיו שם מזיקין מ"מ ודאי אין להחשיב זה כידוע שהיו צריכין להיות בכאן ולכן אין למילף משם לברך דמספק שמא מה שלא באו לכאן היה זה בחסד השי"ת עליו ביחוד משום שרצו לבא ולא הניחם אין לברך דספק ברכות להקל. ול"ד למה שצריך להתפלל מתחלה, משום דבשביל ספק אף קטן ודאי יש להתפלל שלא יארע לו שום מזיק אף בברכה שלכן תקנו להתפלל תפלת הדרך.

ומדויק לשון המלך בקונך וצא שאמר אליהו לר' יהודה אחוה דרב סלא חסידא בברכות דף כ"ט על תפלת הדרך, שהוא מחדש שאף שהוא רק ספק דאפשר לא יחשבו כלל מזיקים להיות שם שנמצא שלא היה על מה להתפלל שישמרו השי"ת בדרכו יותר מכפי שהוא נמצא בביתו, והיה מקום לומר שלא יוכל להתפלל בברכה דספק ברכות להקל, שאינו כן אלא שלתפלה צריך להתפלל אף על הספק בברכה, וזהו לשון המלך שהוא לשון שאלת עצה איך לעשות שהוא שייך על דבר שהוא לו ספק ואינו יודע להכריע נמלך בחברו איך לעשות, כן הוא כשיוצא לדרך שהוא ספק שאפשר שיארע שם איזה סכנה ומ"מ הכריע לילך מפני צורכו או אף לטייל שמותר מצד החשש סכנה משום שהוא חשש רחוק טובא, לא ילך בלא המלכה בקונו שאף שהכריע לצאת ולא לחוש לשמא יארע לו איזה סכנה לא יאמר שלכן לא יתפלל בברכה מספק קטן כזה אלא יתפלל לקונו כמו שהוא ספק ממש שצריך לימלך עוד בדבר, משום שלהתפלל שהשי"ת ישמרו צריך אף בשביל חשש רחוק טובא.

ועוד הא הטעם דסוברין שדוקא הני ארבעה כתב במ"ב /סי' רי"ט/ ס"ק ל"א דמשום שמצוים ביותר תקנו עליהם ברכת הגומל ועל דבר שלא שכיחא לא תקנו, וטעם זה מוכרח להש"ע דהא בסעיף ז' כתב שבספרד נוהגין לברך גם בהולכי דרכים ומסתמא גם הוא נהג כן שהיה מספרדים, ואף שאין זה מהד' דברים שנאמר שם הולכי מדברות, אלא הוא משום דיש למילף גם דברים אחרים ומדמין גם הולכי דרכים שיש ג"כ חשש סכנה אף שאינו כמדברות כיון שעכ"פ איכא חשש סכנה כדבארתי לדידהו, ונצטרך לתרץ דהא דבקרא איתא הולכי מדברות הוא משום דבימי דוד המלך לא היה על הדרכים שום חשש, שלא יקשה ממה שפסק /סי' רי"ט/ בסעיף ט' לחוש

להי"א מדין ספק ברכות להקל שלא לברך אלא על הני ארבעה ולא מדמין, אלמא דטעם דהני דוקא הוא משום דלא חייבו אלא מלתא דשכיחא ולכן בהולכי דרכים ששכיחא הולכים טובא גם לדידהו יש לברך. וא"כ בעראפלאן שהוא מלתא דשכיחא הולכים טובא וגם מצוי הסכנות טובא יש לברך גם לדידהו.

ופשוט שאין חלוק בין נוסעים בעראפלאן למעבר הים או לנוסעים במקום יבשה ממקום למקום שבכולם להטעם שבארתי צריך לברך אף כשלא אירע שום דבר בדרכו. ושמעתי שיש שמורים שלא לברך ואינו כלום אלא צריך לברך.

ועיין במ"ב שם /סי' רי"ט ס"ק ל"א/ שבבאו ליסטים בסתם דרך שלא במקום סכנה שצריך לברך והוא מהמג"א, וכתב בשעה"צ דכו"ע מודו כיון שהוא בדרך והוא דלא כדכתב במחצה"ש שהוא רק מצד הצירוף מכריע כן המג"א, ונראה בטעם המ"ב שכיון שכל החלוק דמנהג אשכנז וצרפת הוא משום דלא שכיח ליסטים וחיות כמו במדברות, וא"כ הוא רק כשלא אירע שום דבר שבמדברות דשכיחי הוי אף כשלא היו כמו שהיו וניצול מהם ע"י שלא הניחם השי"ת לבא ובדרכים דלא שכיחי הרי נמצא שלא היה סכנה כלל כדבארתי, אבל כשהיה שם ליסטים ומזיקים הרי נתבאר דגם כאן הוא כמו במדברות. ידידו מברכו בכוח"ט, משה פיינשטיין.

שולחן ערוך אורח חיים סימן רטו סעיף ד

כל המברך ברכה שאינה צריכה, הר"ז נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. ומגן אברהם שם ס"ק ו כנשבע לשוא. דאמר' דעובר משום לא תשא וגו' מ"מ אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא היא (תוס' סוף ר"ה והרא"ש פ"ק דקידושין) ודעת הרמב"ם שהוא דאורייתא וכ"ה בתמורה דף ד' פשטא דתלמוד' והתו' מפרשי' דמיירי בלא ברכה ולדבריהם אם מברך מספק אינו עובר על לא תשא ועסי' י"ז ס"ב.

אברבנאל ישעיהו פרק לה

הדמוי החמישי, שכמו שעשו היה שונא ליעקב ומתנח' ומבקשו להורגו, ככה היו הרומיים עם בני יהודה צרים ואויבים להם, והם החריבו את ארצם והגלו אותם, הנה אם כן נתישבה רומי וכל איטליא מבני אדום ומלכו בה מלכיהם והתנהגו כמנהגיה', ואת דתי עשו תורותיו וחוקותיו עשו כמוהו, וכבר כתב ניקולאו המפר' הגדול ספרי הקודש לנוצרים, בפירו' נבואת עובדיה, שבעבור שהיה עשו שונא תמיד ליעקב נקראו כל שונאי ישראל בשם עשו ואדום, והוא האמת שגם מזה הצד היה אומת רומי אדום, ומה אוסיף עוד לדבר

תלמוד ירושלמי מסכת נדרים פרק ט הלכה ד

ואהבת לרעך כמוך. רבי עקיבה אומר זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר [בראשית ה א] זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה.

פני משה שם

זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול מזה. משום סיפא דקרא נקט דכתיב בדמות אלהים עשה אותו וכשיתבונן אדם בזה יזהר מאוד בכבוד חבירו וכדאמר בב"ר אם עשית כן דע למי אתה מבזה בדמות אלקים עשה אותו ולכן אמר זה כלל גדול מזה לפי שהוא כולל ב' ענינים שבהזהר אדם בכבוד חבירו לחוס על כבוד קונו שהוא בדמות אלקים מכ"ש שיזהר מלמעול מעל בה' ולהיות זריז בעשיית המצות לכבודו ית':

תלמוד ירושלמי בבא מציעא פרק ב הלכה ה

שמעון בן שטח הוה עסיק בהדא כיתנא אמרין ליה תלמידוי ר' ארפי מינך ואנן זבנין לך חדא חמר ולית את לעי סוגין. ואזלון זבנון ליה חדא חמר מחד סירקאי ותלי ביה חדא מרגלי. אתון לגביה אמרין ליה מן כדון לית את צריך לעי תובן. אמר לון למה אמרין ליה זבנין לך חד חמר מחד סירקאי ותלי ביה חדא מרגלי. אמר לון וידע בה מרה אמרין ליה לא א"ל לון איזל חזר. לא כן אמר רב הונא ביבי בר גוזלון בשם רב התיבון קומי רבי אפילו כמאן דמר גזילו של עכו"ם אסור כל עמא מודיי שאבידתו מותרת. מה אתון סברין שמעון בן שטח ברברין הוה. בעי הוה שמעון בן שטח משמע בריך אלהון דיהודאי מאגר כל הדין עלמא. ויידא אמרה דא רבי חנינה משתעי הדין עובדא רבנין סבייא זבנין חד כרי דחיטין מאילין דאיסרטוס ואשכחון ביה חדא צררא דדינרי וחזרוניה להון אמרין בריך אלהון יהודאי.

To see the Sefer from Rabbi Avrohom Elya Kaplan mentioned [click here](#)

To see the Shitas Hameiri mentioned [click here](#)

משנה ברורה סימן ריט ס"ק ג

וגם נשים מנהג העולם שאין מברכין ברכה זו וכתבו האחרונים הטעם משום דסדר ברכה זו הוא בפני עשרה וכדלקמיה ולא אורח ארעא לאשה.

שלמה

פרק עשרים ושלושה

הליכות

רעו

ד. המנהג בירושלם עיה"ק, שהיולדת מברכת הגומל כשהקרונים מתאספין⁸ נביתה⁹
ז. אבל על שאר חיוכים אין הנשים מברכות¹⁰, וכן לא יברך בעלה עבורה¹¹.

משנה ברורה סימן רי"ט ס"ק ג

עוד כתבו דקטן אינו מחוייב להודות [ואפילו מצד מצות חינוך]. ועייין אליה רבה שם ס"ק ג כתב בתשובת ר"מ מינ"ץ סימן י"ד נער שאין בר מצוה לא יברך כלל דנראה כקורא לאביו רשע, ואם ידלג לחייבים הוי משנה מטבע ברכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רי"ט סעיף ו

אם איחר יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה ונכון שלא לאחר שלשה ימים.

משנה ברורה סימן רי"ט ס"ק כ

דעד זמן זה קרוי בא מן הדרך וכתבו האחרונים דאפילו יצטרך בשביל זה לברך שלא בס"ת כפי המנהג אעפ"כ אל יאחר יותר משלשה ימים כגון אם יצא ביום ב' לאחר שכבר קראו יברך בעשרה בלא ס"ת ואל ימתין עד יום ה' ועיין במש"כ לעיל בסק"ח.

הליכות שלמה תפלה פרק כג עמוד ערה

~~~~~ ארחות הלכה ~~~~~

1. כתבי תלמידים. 2. שם. ואף במעשה שנתנגשו ב' מכוניות והאחת נהרפה ונזרקה למרחוק, הורה רבנו שאם לא נחבטו הנוסעים חבטה שיש בה סכנה, לא יברכו. אולם באחד שהכניס רגלו בטעות בחלל שבחורר-המדרגות, המיועד למעלית, כשלא היתה שם, וברגע האחרון משכוהו והצילוהו, לאחר שרגלו האחת כבר היתה בפנים, אמר דאף שמצד עצם המעשה הוי נס ומברכין עליו הגומל, מ"מ כיון שהיה עליו להתבונן בדרכו ולא להכנס כשאין שם מעלית הוי פשיעה ולא יברך על כך הגומל. שם.

הליכות שלמה תפלה פרק כג עמוד רעו

בקה"ת). וראה תו"ח סנהדרין צ"ד. 10. ומ"מ כשנשאל פעם רבנו באשה שהחלימה מנתוח אם תברך, השיב דכיון שממילא יהיו בביתה עשרה אנשים כעבור זמן מה, מן הראוי שתברך או בפניהם. ופעם הורה לשואל שתכוין אשתו בברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל" של שחרית, לצאת ידי חובת ברכת הגומל. וראה להלן ס"ח. 11. כתבי תלמידים. 12. הסכמה לט' אוצר הברית, נשמת

Selected audio from our listeners

Comments on the show (1) *click here*

Comments on the show (2) *click here*

Comments on the show (3) *click here*

Comments on the show (4) *click here*

Comments on the show (5) *click here*

Comments on the show (6) *click here*

Comments on the show (7) *click here*

Comments on the show (8) *click here*

Comments on the show (9) *click here*

Comments on the show (10) *click here*

Comments on the show (11) *click here*

Show suggestion- getting pictures of the girl before going out *click here*

A comment of a listener

Reb Moshe Feinstein's Shita of Birchah Hagomel for women

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן יד

בעניין חיוב אשה בברכת הגומל

יום חמישי האחרון משנת שדמ"ת לאלף השישי אשר מקווים אנחנו שהיתה לרצון ולנחת לפני הקדוש ברוך הוא

מע"כ נכדי החשוב והנכבד מאד עוסק בתורה בכל יום בעצמו ובחברותא, מוהר"ר אריה דן שליט"א למשפחת גרעהר החשובה והכבודה בישראל, אשר יש לנו נחת גדול מבנותיו היקרות ומבנו היקר, וצפוי גם לגדולות מהם לעולם

הנה בעצם אין מקום ואין טעם לחלק בחיוב ברכות ההודאה בין איש לאשה. עי' שו"ע אורח חיים סימן רי"ט, במגן אברהם ס"ק א'. וכיוון שאיש מחוייב לברך, וודאי שגם אשה מחוייבת לברך. אך איכא דברים שהחמירו חכמים באופן העשייה, שיברך החייב לברך דווקא בעשרה, וביום הקריאה, ובשעה שקראוהו לתורה. ורק אם אי אפשר לו שיקראוהו לתורה, מברך על הבימה תיכף אחר הקריאה בתורה. והוא אף שלא שייך זה לברכת התורה. כהמנהג בברכת הגומל, וכן ברכת ברוך שפטרני מענשו של זה, שמברך אבי הבן כשקורין אותו בפעם הראשון שנעשה בנו בר מצווה. שזה לא שייך באשה בזמנינו, שאין קורין אשה לתורה.

עד כאן כתי"ק של מרן זצוק"ל. זו היתה התשובה האחרונה שכתב בעצם כתב ידו, וניסה לכתבה שלש פעמים, עד שהניח מחמת קושי הראייה. כתיבת שורות אלה נמשכה כמה שעות. על - פה הוסיף שלא כדהביא במשנה ברורה ס"ק ג' שתברך בפני עשרה, עכ"פ בפני נשים, ואיש אחד. אלא שאין עניין במניין של נשים, ודייה אם תברך בפני אדם אחד, איש או אשה, ולכתחילה, אם היא נשואה, תברך בפני בעלה.

Selected emails from our listeners

I live in Jerusalem, and enjoy and benefit from your podcast. Since I travel between Israel and the US every few months, the recent episode on ברכת הגומל was particularly interesting. I do make a ברכה upon arrival at each country. As mentioned, this could be considered a Minhag, so if I do decide to stop, do I need to make התרת נדרים?

Steve Gasner

Hello Reb Dovid.

I have been listening to your podcast, Headlines, from my home in Bet Shemesh (Ramat Bet Shemesh) for a long time now. The highlight of my Motzei Shabbos is to turn on my phone after Shabbos and listen to the newest episode of Headlines, sometimes while doing dishes, sometimes while out jogging.

I always enjoy listening to the issues and debates, even when I do not agree with some of the opinions expressed and discussed. I have recently started sharing the podcast episodes on my blog, <http://lifeinisrael.blogspot.com> and will also write my thoughts there when I share it.

In the past I have had comments on various episodes but never knew how to get them to you. I just found this email address and I hope it really goes to you.

Regarding your latest episode, Birchas Hagomel and the Rubashkin celebrations, I had only one thought I wanted to share. When interviewing the lawyer, Gary Apfel, he was insistent that Rubashkin is really innocent in this case and was basically railroaded into a conviction. After Trump's commutation of the sentence, Apfel says the system of checks and balances works and an innocent man got out of jail - rather than taking the position that he did a crime and was over-sentenced and the commutation was fair because of the over-sentencing.

My comment would be that the fact that President Trump did not pardon Rubashkin but commuted his sentence, that shows that Trump was not convinced Rubashkin was really innocent, as Apfel suggests. Rather, Trump seems to have thought Rubashkin was guilty but was over-sentenced and he thereby righted a wrong. If the checks and balances with the commutation were to show Rubashkin's innocence, it would have to have been a pardon rather than a commutation. The commutations suggests guilt, though not deserving of the harsh sentence originally given - in opposition to Apfel's opinion.

Anyways, much continued hatzlacha and thank you for an enjoyable podcast on a weekly basis.

Kol Tuv

Rafi Goldmeier

Dear Horav Hagaon Dovid Lichtenstein:

Yashar kochacho for the outstanding programs you organize with informative participants. This is Yeshiva par excellence. To assemble knowledgeable Torah scholars and debate so eloquently is beyond praise. I am an

avid listener to your weekly program and enjoy Headlines 1-2 books immensely. May you continue your Harbotzas Torah to disseminate Jewish thought successfully.

Yisroel Arye Halevi Press

[9176927101](tel:9176927101)

lzzypress@gmail.com

Regarding your program on Birchas Hagomel, Rabbi JB Soloveitchik's position was like your were espousing- no need to make for air travel. For many years, he flew back and forth from Boston to NY to give shiur at YU. He felt that the chyuv of the bracha was connected to amount of fear a person has (as the bracha indicates).

Rabbi Perry Tirschwell

Dovid,

I listened with great interest to your episode about Hagomel, and the SM Rubashkin case.

It is clear to anyone who listens to the episode that your position on the Rubashkin case is that a) he is a convicted felon and b) should not be the recipient of any celebration from the Klal Yisroel.

It is also clear that you have played easily into the lies that that have plagued the case, that you have based your research on internet comments, and that as far you are concerned, Sholom Mordechai Rubashkin got what he deserved.

I heard the show as a hit piece orchestrated by you, as you grind your ax, trying to corner Gary Apfel into saying things that you wanted him to say.

Shame. I guess we can't expect more from you, who admit on the same show that "I am not going to wear a high hat in saying that everybody keeps 100% honest books..." - what do your books say?

Jono Sacks

R Dovid:

With all due respect your program on Rubashkin was pretty ridiculous. Everyone acknowledges that his sentence was absurdly excessive and arrived at through prejudicing the interests of the very bank that was the supposed victim. Many view the conviction to be tainted as well for various reasons, including prejudicial use of evidence of immigration charges for which he was not being tried in his bank fraud case, Judge Read's involvement in the immigration raid, etc. Why do you accept the narrative of those who assume that he must be guilty simply because ehe was convicted. It is true that his conviction remains in place as the decision was made not to seek a pardon but rather focus on uniting behind the clear injustice of the sentence. The celebration was not a thumbing of our noses at the justice system but a celebration of how the system can work and that no one—even federal judges--are omnipotent. Perhaps get Nat Lewin (see his article below) or Alan Dershowitz or Phil Heyman on the show to give you some perspective.

Which of those from the Umos Haolam are we concerned about? The right-wing bigots that chant "Blood and Soil"? Or the left wing bigots that say Jews kill Palestinian babies. Or those that just never educated them about the case?

You really owe Gary Apfel and the Rubashkin family an apology.

Otherwise I generally enjoy the show.

Sheldon Krause

This guy has done some research so I give him credit for that though his tone marks him as someone with a chip on his shoulder so I wonder about much of it. Let him get off his high horse till he tells me he pays use tax when he orders from an out of state online seller and when he puts his cleaning lady (who is probably an undocumented alien to boot) on the books. Enough with the self-righteousness. He quotes Lewin as saying the sentence should have been two to three years but Lewin said that would be the appropriate sentence if he were rightfully convicted. As you see from the article I sent he has serious issues with the conviction, Dershowitz too has attacked the conviction. I am sure Brafman was saying the same thing i.e. that if properly convicted the appropriate sentence would have been less than he had already served.

Perhaps even better than Dershowitz would be to talk to Phil Heyman <http://hls.harvard.edu/faculty/directory/10390/Heymann> who taught at Harvard (I had Dershowitz there for Criminal Law who as you might imagine was a very entertaining class but Phil Heymann is a low key but brilliant lawyer) and was Deputy AG running the criminal division under Clinton. He is certainly no apologist for law breaking. I wonder why he and Larry Tompson and other long-time DOJ people got behind the clemency effort when they have no contacts with the Jewish community at all. (I understand that Phil Heymann actively got them involved.)

The cause for celebration was sharing the Simcha of the family of a yid who was selectively marked for prosecution and given essentially a life sentence was released and who can join his family. I don't think anyone who danced with him literally or figuratively was celebrating how he ran Agri. They felt the unalloyed joy that anyone would feel if it was their brother whom they feared would die in jail was freed. No one needs to accept him as their Rebbeh but the effort to cut him down to size is unseemly and unnecessary. None of your Washington Post commenters is even thinking about it any more so don't worry about them.

Sheldon Krause

PS The manager your letter writer mentions as pleading guilty got 41 months (less 11 months' time served) from the same infamous Judge Reade; she didn't increase the sentence beyond that in spite of evidence that he sexually exploited workers (impregnating one) because she wasn't sure it was proven but that even if it were, it was "not the kind of thing I would increase a sentence for." But she gave a 27 year sentence for fraudulent loandocs a sentence magnified by prosecutorial misconduct. This was the judge who treated each monthly line of credit drawdown as a new fraud count to magnify the sentence for Rubashkin.

Also I am no expert on the case but read all the 2255 filings that Apfel did and most of the supporting docs. Your letter writer doubts that the offers for Agri were reduced because of the threat of forfeiture of the Agri tradenames and the No Rubashkins rule but the affidavits from the bidders (some of whom were from yidden who perhaps were trying to be supportive of Rubashkin) and the trustee and trustee's counsel and bankruptcy consultant (who have no reason to favor Rubashkin) showed otherwise. They also lied about it at the sentencing hearing.

Also it IS a possible defense if the bank encourages or was simply aware that he was inflating his receivables. Fraud requires detrimental reliance on the fraudulent statement and an intent to defraud. If the bank wanted to

lend more but didn't want to be seen as waiving the coverage ratio and instead encouraged inflating the working capital that would be relevant.

Thanks for your podcast. I only joined 2 weeks ago and now am an addict! May I suggest the topic of EMUNAS CHACHOMIM. I know that when they tell you night is day you must believe them. But after all, what do you do when it clearly isn't? Just an example.... we are told that a baby born at 7 months gestation is viable whereas after eight months it is not. Clearly illogical and not true as maturation of a fetus is a continuous progression. One who has pure emunas chachomim will say that Chazal knew everything and if it's is definitely different today (which is often disputed) then nature has changed. Personally, I don't believe it has to any significant degree. This issue of course extends to virtually all aspect of life where we are expected to follow our Chachomim, Rebbes and Rabonim unquestioningly. I am truly perplexed by this especially when I am told that night is day. I would dearly like to hear a debate on this subject.

Many thanks for your incredible work which had already clarified many issues for me.

Sincerely

Dr Ronald Hockman

Thirteen Outrages In The Rubashkin Prosecution

By

Nathan Lewin

The Jewish Press

-

17 Tevet 5778 – January 3, 2018

Nathan Lewin

The criminal prosecution of Sholom Rubashkin, whose 27-year prison sentence was commuted by President Trump on the 8th day of Chanukah after Rubashkin had served 8 years and 8 days, was the most outrageous criminal prosecution I have witnessed in more than half a century of practicing law.

Many who are pleased by the president's act of clemency know only that the punishment imposed on Rubashkin by United States District Judge Linda Reade was excessive. Former attorneys general, high Department of Justice officials, senators, and congressmen signed or composed letters to former attorney general Eric Holder and to former president Barack Obama attacking the injustice of the sentence.

Advertisement

But the sentence was only one chapter in a prosecution that was outrageous from beginning to end. Here is a list of 13 outrageous measures taken by the prosecutors and the judge in the Rubashkin prosecution:

1. *Unprecedented measures were taken in the May 2008 immigration raid on AgriProcessors.*

It was common knowledge that most slaughterhouses and meat-packing plants in the United States were employing illegal aliens. When Immigration and Customs Enforcement (ICE) officials conducted raids on these operations before May 2008, the workers who had no legal documentation were arrested, and a lengthy criminal process against them began.

In planning the raid on Rubashkin's AgriProcessors plant in Postville, Iowa (described in internal ICE memos as the "kosher" meat plant), ICE management decided it would employ a totally new streamlined procedure under which illegal aliens would be detained near the plant, would be formally charged with defense lawyers assigned immediately, and would appear before a federal judge within a day or two for a plea and sentencing.

ICE coordinated these plans with the local U.S. attorney in Iowa who, in turn, made the necessary arrangements with Chief Federal Judge Linda Reade. She not only had meetings with prosecutors and ICE representatives but, according to ICE e-mails, promised her "full support for the initiative" and said that she was "willing to support the immigration operation in any way possible."

2. Judge Reade Concealed Her Participation in the Raid from Rubashkin's Trial Lawyers.

In denying a request from an AgriProcessors employee that she recuse herself from his criminal case, Judge Reade did not disclose to him or to Rubashkin's trial lawyers that she had participated in the planning of the raid. The Rubashkin defense learned of it only when ICE e-mails were disclosed in response to a freedom-of-information request after Rubashkin was sentenced. The chairman of the American Bar Association committee on revising the Code of Judicial Ethics and an NYU law professor who is the country's leading academic expert on legal ethics submitted affidavits supporting the request for a new trial that I drafted for Rubashkin. They declared that Judge Reade and the prosecutors had violated federal standards governing recusal and had engaged in misconduct.

In June 2016 the U.S. Supreme Court ruled that a brief routine approval of a death-penalty application by a prosecutor constitutionally required the prosecutor 26 years later – when he was the chief judge of the state supreme court – to recuse himself from review of the same defendant's petition for habeas corpus. Under this principle Judge Reade was constitutionally disqualified from presiding at Rubashkin's trial.

3. The Iowa Federal Prosecutors Inflamed Public Opinion by Seizing AgriProcessors' Files and having Rubashkin Arrested and Photographed in Handcuffs.

Following the raid, AgriProcessors' files were seized with a search warrant. To my knowledge no meat-packing plant owned by Swift & Co. (many of which were subjected to immigration raids) had its records seized. The prosecutors then pored

over his records for several months while he and his family remained in the United States. Individuals being investigated for “white collar” offenses who are represented by local lawyers are invariably free during the prosecutors’ investigation. If they decide to charge criminal offenses, federal prosecutors call the lawyers and arrange a voluntary surrender so that the client can plead not guilty and begin the criminal process.

Instead of following this neutral practice that preserves the constitutional presumption of innocence, the Iowa federal prosecutors sent out U.S. marshals with handcuffs to arrest Rubashkin. News photographers alerted by the prosecutors were at the courthouse to snap pictures of a handcuffed yarmulke-wearing Jew with a long black beard. The photo appeared in various media at the time of his arrest and in a New York Times story of November 12, 2009, when the jury returned its verdict.

4. Rubashkin Was Denied Bail Because of Israel’s Law of Return.

Rubashkin was arrested on October 30, 2008, on immigration-law violations, and the AgriProcessors plant was closed. He was released on posting a one-million-dollar bond and agreeing to wear an ankle bracelet that tracked his location. No such severe bail conditions were ever imposed on any other plant manager accused of employing illegal aliens. The federal prosecutors arrested him again 20 days later on bank-fraud charges and opposed his release on bail with the claim that, as a Jew, he could flee to Israel under the “Law of Return.” The U.S. Magistrate accepted this contention and denied bail. After a public outcry from national Jewish organizations, Judge Reade reversed the denial of bail.

5. Rubashkin Was Charged With Bank Fraud Although He Did Not Cheat the Bank of a Single Penny.

The charge that AgriProcessors had employed undocumented aliens carried a relatively light criminal penalty, so the prosecutors scoured the seized records to find proof of other offenses. AgriProcessors had never exceeded the 35-million-

dollar line of credit it had with First Bank of St. Louis, but it falsely inflated its accounts receivable and bank balance in order to draw cash – within the line of credit – needed to operate the business. The bank collected interest on the cash drawn, and AgriProcessors regularly paid all the interest due on its loan. So the bank actually profited from this violation of the loan’s written terms.

Alleging that Rubashkin had misrepresented to the bank that he was law-abiding when he was, in reality, employing undocumented aliens, the prosecutors arrested Rubashkin again on bank-fraud charges. An objective prosecutor would not have filed criminal charges on this specious allegation since the bank had not actually been cheated of any money. But the federal prosecutors in Iowa had other goals.

6. State Prosecutors Unjustly Charged Rubashkin With 9,311 Violations of Child-Labor Laws, and He Was Acquitted After Trial on All Counts.

Iowa state prosecutors joined the lynch mob by alleging in 9,311 misdemeanor counts that Rubashkin had knowingly hired minors. (Then-presidential candidate Obama gratuitously and ignorantly declared in a campaign stop that Rubashkin had employed minors and equipped them with cleavers.) Rubashkin denied guilt, retained local counsel Mark Weinhardt, and was acquitted on all the state counts on June 7, 2010.

7. Federal Prosecutors Artificially Multiplied the Charges.

The first indictment the federal prosecutors filed against Rubashkin charged him with three immigration-law violations. When bank fraud was first alleged, the total number of criminal counts increased to 12. Charges of money-laundering based on deposits of funds legally received by AgriProcessors in certain bank accounts were then added so that a seventh indictment returned in June 2009 ballooned the charges to 163 counts. The prosecutors even added 20 unprecedented counts under the Packers & Stockyards Act of 1921 because AgriProcessors was a few days late in paying a seller of livestock. The only possible reason to multiply counts in

this way was to influence the jury into believing that Rubashkin was a monstrous law violater.

8. *Although the Trial Concerned Only Bank Fraud, Judge Reade Allowed the Jury To Hear Inflammatory Testimony of Immigration Violations.*

The bank-fraud charges went to trial first. The prosecutors said they would try the immigration-law violations afterward. Nonetheless, the prosecutors presented to the jury several days of lurid evidence regarding separate payroll records for illegal aliens and testimony about a covert meeting behind a barn. This evidence related only to the immigration charges that had been delayed for a supposed later trial. When the defense objected to admission of this evidence because it was not relevant to bank fraud, Judge Reade overruled their objections on the specious ground that the evidence demonstrated Rubashkin lied to the bank when he represented that he complied with all laws.

9. *The Prosecutors Prevented a Reasonably Priced Sale of AgriProcessors.*

Rubashkin's company was sold by a bankruptcy trustee, and the purchase price affected the computation of the loss suffered by First Bank and the duration of any imprisonment to be imposed on Rubashkin under the Federal Sentencing Guidelines. To inflate the bank's loss the prosecutors insured that few purchasers would be willing to buy the plant by imposing a "no Rubashkin rule" – *i.e.*, threatening to forfeit the plant if a purchaser employed any member of the Rubashkin family in operation of the business. AgriProcessors was sold for an unreasonably low price, and Rubashkin's sentence reached top levels in the Sentencing Guidelines computation.

10. *The Prosecutors Asked for Life Imprisonment, Reduced Their Request to 25 Years After Six Former Attorneys General and Seventeen Former Federal Prosecutors Protested; Judge Reade Added Two Years.*

When the prosecutors announced they would ask for a term of life imprisonment, six former United States attorneys general and seventeen former federal prosecutors signed a letter protesting that request as unreasonably severe punishment. The prosecutors then reduced their request to a 25-year sentence of imprisonment. Judge Reade added two years to the prosecutors' request.

I was retained after sentencing to be lead counsel for Rubashkin on appeal. Greater outrages were in store.

11. *The Court of Appeals Invited Judge Reade To Sit With Two of the Eighth Circuit Judges Who Were Assigned to, and Who Heard, the Rubashkin Appeal.*

With the assistance of able and dedicated co-counsel I wrote an appellate brief to overturn Rubashkin's conviction. The brief attacked the ethics and integrity of Judge Reade. The Eighth Circuit scheduled the oral argument before three judges for the afternoon of June 15, 2011. Shortly before that date the court released publicly its formal argument calendar naming the three appellate judges who would hear the oral presentations and decide the appeal. It also released a public notification that District Judge Reade would be joining two of the three judges assigned to the Rubashkin case and would hear appeals together with them on the day before the Rubashkin argument and on the morning of the Rubashkin argument.

Our defense team was confounded by this startling development which, we surmised, was deliberately arranged so that the two appeals judges could become acquainted with Judge Reade and form a favorable impression of her. We decided that filing a formal objection and seeking to disqualify the judges who were to hear the Rubashkin appeal would generate hostility from the court. If the conviction were then affirmed, our aggressive motion would be blamed for ruining Rubashkin's appeal.

I argued the case on the appointed afternoon in a courtroom filled with Rubashkin's family and staunch supporters. To this day I consider my oral argument in the

Rubashkin appeal the best I have ever made in any court, including the 28 oral arguments I have presented to the Supreme Court and the many oral arguments I have presented to every United States Court of Appeals. For weeks after the oral argument – until the court’s decision was rendered – I was complimented on my oral argument by people who had listened to the tape recording that was publicly available.

12. *The Court of Appeals Created a Unique Eighth Circuit Rule In Order To Affirm the Conviction.*

The Court of Appeals affirmed Rubashkin’s conviction because, it said, the Eighth Circuit has a unique rule that a motion for a new trial may be made only if the grounds are that new evidence will result in an acquittal. In all other federal circuits, a defendant may win a new trial if he shows after conviction that his trial was unfair. But not in the Eighth Circuit!

13. *The Department of Justice Surprisingly Opposed Supreme Court Review.*

I enlisted former solicitor general Paul Clement to become lead counsel in Rubashkin’s petition for review by the Supreme Court. The petition drafted by his office was supported by six friend-of-the-court briefs, including one written by Seth Waxman, my former partner who had been solicitor general in the Clinton Administration.

Clement and I visited many Capitol Hill offices to request letters to Attorney General Eric Holder asking that the Department of Justice agree to Supreme Court review. We had a meeting with lawyers in the Office of the Solicitor General, and were surprised to discover that the Iowa prosecutors had been flown into Washington to attend the meeting. They stayed after we left to counter our arguments, and the Solicitor General opposed our request for review.

The Supreme Court refused to hear the case, and the Rubashkin family retained new counsel and the support of pro bono attorneys like Gary Apfel to file post-

conviction motions. Finally, after the election of President Trump came the fresh view in the White House that recognized the outrageousness of not only Rubashkin's 27-year sentence but also of the entire process that resulted in his unjust imprisonment.

ענין גר תושב ובן נח

א ע"ז (סד, ב) איזוהו גר תושב, כל שקיבל עליו בפני שלשה חברים שלא לעבוד ע"ז, דברי ר"מ. וחכ"א כל שקיבל עליו שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח. אחרים אומרים אלו לא באו לכלל גר תושב (שיהו ישראל מצווים להחיותן, שהרי אף נכרים גמורים נצטוו על ע"ז ועל שאר המצוות. רש"י), אלא איזוהו גר תושב, זה אוכל נבלות שקיבל עליו לקיים כל מצוות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבלות.

ב נ"ל שלא נחלקו רבותינו אם יש לנו לקבל נכרי לכל המצוות חוץ מאחת או שתיים, שלד"ה יש לנו לעשות כן, אלא שנחלקו מאימתי הוא נעשה גר תושב. וזהו שכתב הרמב"ם, בפ"ד מהל' איסורי ביאה (ה"ח) וז"ל: ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג (שכן מפורש בערכין כט, א), אבל בזמן הזה, אפי' קיבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד, אין מקבלין אותו, עכ"ל. משמע שבזמן היובל היו יכולים לקבל גם לכל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד, שבזה לא נחלקו חכמים על דברי אחרים.

ג וכדי ליישב התמיהה על החכמים, שהרי אף נכרים גמורים נצטוו על שבע מצוות, ומה זו קבלתו של גר תושב, נ"ל שעיקר קבלת גר תושב היא לקיים קצת מן המצוות בתור מאמין בנתינתם מסיני ובחיובם לבני נח עפ"י ציווי ה' לאדם, ולא מהכרעת דעתו וחכמתו. וזהו שכתב הרמב"ם ספ"ח מהל' מלכים: כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן, הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב, ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם¹, עכ"ל. וכסף משנה שם: ומ"ש והוא שיקבל וכו', נ"ל שרבינו אומר כך מסברא דנפשיה ונכוחה היא, עכ"ל. ולד"מ נ"ל כמ"ש, שמן הברייתא עצמה מוכח כן, כדי ליישב תמיהת אחרים על החכמים. וכן מבואר בד' החכמים: כל שקיבל עליו שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח — משמע שבני נח כבר קיבלו עליהם, אלא שהוא מוסיף לקבלם עתה בפני שלשה חברים מישראל לשם אמונתו בנתינתם מסיני ובהודעת משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהם, שאם מפני הכרע דעתו, לא היה צריך לקבלם בפני שלשה מישראל, אלא בינו לבין עצמו, כמו שקיבלו עליהם שאר בני נח. והאחרים לא

1. [ויש גורסים: "אלא מחכמיהם". עי' אנציקלופדיה תלמודית, כרך ג, עמ' שסב, וכרך ו, עמ' רצ. ועי' מה שציינו שם לענין מקורם של דברי הרמב"ם].

תמהו כלל על החכמים, מפני שידעו ביאור דעתם, אלא שנחלקו עליהם בעיקר הדין, שע"י שבע מצוות לברן אינו בא לכלל תושב, עד שיקבל עליו יתר על שאר בני נח חלק מן המצוות שנצטוו ישראל בהן, כדי שיהא מעתה קצת ישראל.

ועוד נ"ל הוכחה לדעת הרמב"ם, שעיקר קבלת גר תושב ביסוד אמונתו הוא, שהרי ר"מ אמר, איזהו גר תושב, כל שיקבל עליו שלא לעבוד ע"ז, משמע שאעפ"י שלא קיבל עליו יותר מזה, ואפי' שש מצוות אחרות של בני נח, הרי הוא גר תושב ומצוה להחיותו, וזה תימה, אטו מצוה עלינו להחיות ולקרב את העובר על ג"ע וש"ד וכו', רק שאינו עובד ע"ז. אלא ודאי כוונת ר"מ ששאר מצוות בני נח הוא שומר מתוך הכרע הדעת, רק איסור ע"ז לבדו קיבל עליו מתוך אמונה במעמד הר סיני, ואעפ"י שזוהי אמונה לחצאין, זיכהו ר"מ במעלת גר תושב. וחכמים נחלקו עליו, שאין לך דין גר תושב עד שתהא אמונתו שלימה. ואחרים ס"ל דלא תלי כלל בענין האמונה, אלא שיקבל עליו מצוות יתרות על שבעה של בני נח, כדי להתרגל בתורת ישראל, אעפ"י שאינו שלם עדיין באמונתו. והלכה כחכמים, שעיקר ההתקרבות אל ישראל ותורתו אינה יכולה לבוא אלא מתוך הכרה החלטית ביסוד האמונה. ונ"ל שמשום זה השוה ר"מ גר לנכרי לענין נתינה ומכירה (ע"ז כ, א ופסחים כא, ב), משום שלשיטתו עדיין גר תושב כנכרי גמור הוא, שאינו מאמין במצוות התורה שמן השמים הם, אלא שהוא מאמין בגילוי שכינה במעמד הר סיני, ולדעתו כל חוקי התורה אינם אלא מרוח בני האדם שנתעלו למדרגת השתלמות בשעה שנתגלה להם הדיבור אנכי ה' א', ולפיכך אין להעלותו עליוי גדול, עד שידע להאמין כי כל המצוות והחוקים והמשפטים על פי ה' הם ביד משה, ולא מרוח בני האדם. אבל מצוה עלינו להחיותו ולהושיבו אתנו בארץ ישראל, מכיון שהתחיל כבר לעלות ולהיראות לפני האמת הירודה לנו.

ך שמע מינה מיהא, שבן נח אינו מצווה בענין האמונה, אלא שיקבל עליו שבע מצוות מאיזה טעם שהוא, ואין הדבר תלוי אלא במעשיו אבל לא באמונתו. ולפיכך קי"ל ג"כ שבני נח לא נצטוו על השיתוף², הרי שאין ענין האמונה האמיתית נדרש מהם כלל. וכך הוא חינוך האדם עד שהוא מגיע לשלימות: א) קיום שבע מצוות במעשה, בלי דרישת האמונה; ב) מדרגת האמונה, שהוא ענין גר תושב, וקיום אותן שבע מצוות עצמן; ג) הוספת קיום לאט לאט משאר מצוות האמורות בתורה כמ"ש אחרים; ולבסוף — ד) גרות שלימה בתורת גר צדק להיות כישוראל גמור לכל דבריו.

ח ומי שלא הגיע אף למדרגה הראשונה, שהוא עובר על שבע מצוות במעשיו הרעים, בו נאמרה אותה הלכה (ע"ז כו, א), תני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן, העכו"ם ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין, שאין הדברים האלו אמורים אלא בסתם עכו"ם, שהם עובדי ע"ז ודאי ועוברין על שבע מצוות (כן כתבו בתוס' שם כו, ב), כשם שרועי בהמה דקה

2. ע"י רמ"א, אר"ח סו"ס קנ"ו.

מוחזקין לעבור על איסור גזל, ותקנת חכמים היא זו, שכשידעו שאין מעלין אותן, יתנו לב לשוב, ובי"ד מכין ועונשין שלא מן התורה (כן כתבו בתוס' שם בד"ה והרועים וכו'), והוא הדין על העכו"ם), אבל מדין תורה אינם חייבים מיתה עד שידונו אותם בבי"ד (כן כתבו בתוס' שם סד, ב בד"ה איזהו וכו'), וכיון שאין הדבר תלוי אלא בתשובה, ודאי שיש לומר לאותו נכרי המוטל בכור שישוּב ממעשיו הרעים ויאמר: "חטאתי!", ואז מעלין אותו מן הכור, וכן ברועי בהמה דקה. אבל נכרי המקיים שבע מצוות, מעלין אותו מן הכור, וראיה לדבר מדברי התוס' שם, וז"ל: איזהו גר תושב כו', במסקנא קאמר דהיינו להחיותו, וא"ת והלא מיד שעבר על שבע מצוות חייב מיתה, דאזהרת בני נח היא מיתתן בלא עדים והתראה, י"ל דכל זמן שלא דנוהו בי"ד אינו חייב מיתה, תדע דהא אמרינן העכו"ם לא מעלין ולא מורדין, עכ"ל. ואי אמרת שכל נכרי אפי' אינו עובר על שבע מצוות אין מעלין אותו, לא הביאו התוס' ראיה של כלום, דלעולם אימא לך שאינו צריך בי"ד, והא דאין מורדין איירי כשלא עבר על שבע מצוות, אלא ודאי פשיטא להו להתוס' דלא איירי במי שלא עבר על שבע מצוות, מפני שעליו לא היו אומרין שאין מעלין.

¶ ועוד נ"ל, שנכרי שאינו יכול לשוב בתשובה על חטא ע"ז שבידו, מפני שנתחנך בכך מנעוריו ואינו יודע כלל שיש חטא בדבר, הרי הוא מי שאמרו עליו חז"ל: נכרים שבחו"ל מנהג אבותיהן בידיהן³, פי' ואינם עכו"ם גמורים, כי אנוסים הם ואינם יכולים לשוב בתשובה, ולא עליהם תיקנו חז"ל תקנת אין מעלין, שהרי לא יועילו בתקנתן כלום, ולא דיברו חכמים אלא בנכרים שבארץ ישראל, שהם יודעים את האמת ומבקשים למרוד בה, כאותן שאמרו עליהם בגמ' שאבירי לב הם⁴, עליהם נאמרה אותה תקנה שאין מעלין אותן מן הכור, כדי שישוּבו מקשי ערפם בשעת הסכנה.

¶ ויש לשאול על דברי התוס' דלעיל, מפני מה מצוה להחיות גר תושב, אעפ"י שעבר קודם על שבע מצוות, משום שלא דנו עוד אותו בבי"ד, הרי מצוה עלינו להושיב בי"ד ולדון אותו, ולמה נקבלנו ונחיינו לעבור על דין תורה שצוותה לדונו ולהמיתו? ואין לומר, שמכיון שהוא רוצה לשוב בתשובה שלימה ולקבל עליו מעתה שבע מצוות הוא נפטר מחיוב מיתה, שהרי אין הדבר כן, כמו שאמרו במס' סנהדרין (עא, ב), על בן נח שהרג את ישראל ונתגייר, שהוא חייב מיתה, הרי מכיון שנתגייר זה ודאי ששב בתשובה, שאל"כ אינו גר, ואעפ"כ הוא חייב מיתה, ש"מ שאין התשובה פוטרת מחיוב מיתה בידי אדם גם אצל בני נח, וכמו שכתבו בתוס' שם, שבדיני שמים תשובה מועלת לבני נח, אבל לא בדיני אדם. ובשלמא אם נתגייר אין להושיב עליו בי"ד לדונו על עבירת שבע מצוות, משום שנשתנה דינו, כמו שאמרו שם בגמ' שבן נח מיתתו בסייף, וישראל אינו כן, אבל בנדון דידן, שקיבל עליו להיות גר תושב, הרי לא נשתנה ממיתתו, שעדיין בן נח הוא וחייב בסייף, א"כ אמאי לא יושיבו עליו בי"ד לדונו, אעפ"י שעשה תשובה.

3. חולין יג, ב.

4. ע"י ברכות יז, ב.

ח ונ"ל שאין מצות הושבת בי"ד בישראל, אלא על אחד מישראל, משום שנאמר ובערת הרע מקרבך, אבל על בן נח אין אנו מתחייבין כלל לבערו, שהרי לא מקרבך הוא, אלא שיש לנו רשות לדונו, וחיוב אין כאן, ולפיכך אם הוא שב בתשובה ומקבל עליו להיות גר תושב, אין מושיבין עליו בי"ד כלל, אלא אדרבא מצוה להחיותו, אעפ"י שבאמת בן מות הוא; ולכשיגיע לבסוף למדרגה העליונה ויתגייר להיות כישראל לכל דבריו, אז הרי ישנתה דינו ויפטר ממיתה, רק אם לא ישתנה דינו, כגון כשהרג את ישראל, שגם ישראל מיתתו בסייף על כך, אז יהא חל עלינו לבער הרע מקרבנו, אם יש שם עדים והתראה.

ט ומכלל דברי התוס' שמענו שבן נח נהרג גם על פי עצמו, שאם היה צריך עד, לא היו מקשים כלום, דהא י"ל דקבלת גר תושב איירי כשאין שם עד שעבר על שבע מצוות, ונהי דשני עדים לא בעינן, עד אחד מיהא בעי, אלא ודאי גם עפ"י עצמו הוא נדון, ולפיכך הקשו שמכיון שהוא בא ומודה שמקודם עבר על שבע מצוות, ומעתה הוא רוצה לקבלם עליו, הרי חייב מיתה מיד, וכיצד אנו מצווין להחיותו, ותירצו מה שתירצו כמבואר לעיל. אולם לדעת הרמב"ם שביארתי למעלה לא קשה מידי, דהא אפשר דאיירי כשהוא בא ואומר שגם עד עכשיו לא עבר כלום על שבע מצוות, אלא שעשה כן מהכרע דעתו, ומעתה הוא רוצה להיות לגר תושב מתוך אמונה במעמד הר סיני ובציווי המקום לאדם. אלא שלענין הלכה נ"ל שגם הרמב"ם לא יחלוק על תירוץ התוס', שכל זמן שלא דנוהו אין עלינו חיוב לדונו, ואפשר לקבלו בתורת גר תושב, ואדרבא מצוה להחיותו, ויגיע לבסוף לידי יהדות שלימה ומתוקנת.

י וביסוד הדין שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, נ"ל טעמו שלא רצתה תורה לטמע את הנכרים בין ישראל כל עוד שלא נתגירו לגמרי, שמא ישפיעו עליהם לרעה, כמו שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי, והוא הדין עכשיו, ועוד ק"ו בדבר, כשאין אנו יושבים בארצנו כי אם בארצות אויבינו, שהם יכולים להחטיא אותנו כשיתערבו בינינו, אבל בזמן שכל ישראל יושבים על אדמתם, שהוא בזמן שהיובל נוהג, וארץ ישראל מחולקת כהלכתה בכל מדרגות הקדושה, רק אז יש לנו לקבל אנשים מן האומות הרוצים להתחנך לאט לאט במצוות התורה, שאינם יכולים לקבל עליהם את כל התורה כולה בבת אחת, כי אז אנו מקבלים אותם אלינו וקובעים להם מקום מיוחד מתוך לערי ישראל, שבהם ישבו בינם לבין עצמם, רק יבואו מזמן לזמן אל הערים לראות במנהגי ישראל וללמוד מתורתם, שכן אמרו בספרי שהביא הראב"ד בהשגתו לפי"ד מהל' איסורי ביאה (ה"ח), שאין מושיבין גר תושב בתוך העיר, שנאמר עמך ישב, ולא בעיר עצמה. אבל בזמן שאין היובל נוהג, שאין בידינו לקבוע לו מקום מיוחד בא"י וגם אין כל ישראל בא"י, ונמצא שיטמע בתוכנו, אסרה תורה עלינו לקבל גר תושב, כי אין אנו ראויים בזמן הזה להיות מחנכים לאחרים, מאחר שגם אנחנו עצמנו עומדים בחזקת סכנה שלא ישפיעו עלינו אחרים לרעה ושלא נחטא וניכשל, מפני מיעוט הלבבות ושפלות הדורות וריבוי התלאות.

יא והנה אעפ"י שאין אנו מקבלים גר תושב בתוכנו בזמן הזה, מ"מ כל נכרי יש לו רשות לנהוג מנהג גר תושב גם עכשיו ולקבל עליו מעצמו שבע מצוות בני נח, מתוך אמונה שלימה בציווי ה', ואז הוא נעשה גר תושב מעצמו והרי הוא מחסידי אומות העולם, רק שאנחנו מצידנו אין לנו אפשרות לעסוק בקבלתו ולקבל אחריותו עלינו. כן כתב כסף משנה, פ"י מהל' עכו"ם, ומ' שם שמצוה להחיותו ולהושיבו בא"י נזזה סותר למ"ש הרה"מ בפ"ד מאסו"ב (ה"י), לדעת הרמב"ם, שבזמן הזה הרי הוא אצלנו כאילו לא קיבל כלל].

יב ודעת הראב"ד מקילה עוד יותר בדבר, שהוא ז"ל סובר שגם בזמן הזה מקבלין גר תושב, אלא שאין מחמירין בו להושיבו מחוץ לעיר, מכיון שאין היובל נוהג ואין הערים בקדושתן, ודעתו ז"ל שמה שאין מושיבין אותו בתוך העיר אין זו אלא משום קדושת המקום, שלא ישב שם מי שאינו מקיים כל מצוות התורה, ואעפ"י שאיננו מחוייב בכך, כמש"כ ולא תקיא הארץ אתכם וכו', אבל מחוץ לעיר התירה תורה, ובזמן שאין היובל נוהג גם בתוך העיר מותר לו, ולפ"ז אנו יכולין גם עכשיו לקבל גר תושב, ומה שאמרו חכמים שאין מקבלין גרים אפי' כשרוצים לקבל הכל חוץ מדקדוק אחד מדברי סופרים, אין זה אלא כשרוצים למול ולטבול, שהרי זה כמתנה ע"מ שכתוב בתורה, אבל אם אינו מל-וטובל ורוצה להשאר בן נח בתורת גר תושב, הרשות בידו גם בזמן הזה. ודעת הרמב"ם אינו כן, אלא שעכשיו אין מקבלין גר תושב כלל; מפני שאין בידינו לחנכו ולהזהר מהשפעתו, כמבואר לעיל. ושיטת הראב"ד דחוקה במש"כ שלפ"כ אין מצות גר תושב נוהגת עכשיו גם לענין החיותו, משום שאין שמיטה נוהגת ואין לנו במה להחיותו, דאטו בזמן השמיטה יספיק לו מזון שנה אחת לשש שנים. אבל לדעת הרמב"ם ניחא, שלא רק מצות גר תושב אינה נוהגת, אלא שגם קבלתו אינה נוהגת, וכמבואר לעיל.

יג ודע שלדעת הרמב"ם (והראב"ד נחלק עליו שם), גר תושב נקרא אח וריע לנו. שמכיון שהוא מקיים שבע מצוות מתוך אמונה, הרי הוא כמונו ממש, שעושה את המוטל עליו ומאמין בכל האמת הירושה לנו, ואנו קוראין בו ואהבת לרעך כמוך, כמוך ממש, משא"כ בשאר בני נח, אעפ"י שהם אהובים לנו בתור אדם, כמ"ש במשנתנו חביב אדם שנברא בצלם א', מ"מ אין עלינו להם אותה חיבה יתירה שיש לאלה מבני האדם שעושים את המוטל עליהם ומאמינים באמיתת הקבלה, ואין הם רעים לנו, ולא עליהם יש לומר שנאהבם כמונו, כמו שאין לומר לאדם שיאהב איש זר לו כשם שהוא אוהב את אביו ואמו, אלא שאעפ"כ הוא צריך לאהוב גם את הזר באהבת אדם לאדם, רק לא באותה מדה שהוא אוהב את הוריו.

יד וראיה לדבר שכן דעת הרמב"ם, משום שפסק בהל' רוצח (פ"ה): ישראל שהרג גר תושב גולה. ולא פסק בזה כדברי הספרי: רעהו ולא גר, משום דס"ל דלא קי"ל כספרי זה, אלא שהוא נקרא ריע. וישראל גולה על ידו. וכבר תמה בתיו"ט, פ"ב דמכות,

על הרמב"ם שפסק בזה נגד דברי הספרי, וכתב שם בסוף דבריו דסתמא דגמ' לא ס"ל כספרי בזה, עיי"ש. ונ"ל דהאי תנא דספרי סבר כאחרים, שלא אמרו בגר תושב שעיקר קבלתו בדברי האמונה והדעת היא תלויה, אלא בשמירת מצוות יתירות על מצוות בני נח, ואעפ"י שאינו מאמין במעמד הר סיני, ולפיכך ס"ל שאינו נקרא ריע לנו, כשם שבן נח אינו נקרא ריע, ואעפ"י ששומר שבע מצוותיו, מכיון שאין יסוד לו באמונתנו, ואינו עושה כן אלא מתוך הכרע הדעת, אבל אנן דסבירא לן כחכמים, נמצא שעיקר ענין גר תושב הוא בקבלת האמונה שבלב, לפיכך הוא ריע לנו, ואין למעטו מדכתיב רעהו [וצ"ע לפי"ז מפני מה אינו חייב עליו ישראל אם הרגו במזיד]. ובכסף משנה שיבש גירסת הרמב"ם, אבל בתוי"ט יישוב היטב. — ונ"ל טעם הדבר, לישראל שהרג גר תושב שהוא פטור, אעפ"י שאם הרגו בשוגג גולה, משום שאין להכות נפש תחת נפש אלא כששתיהן בנות מעלה אחת הן, אבל כשהנענשת גדולה ממנה, אי אפשר לדון בה נפש תחת נפש. וכמ"ש בגמ' לענין עין תחת עין, שא"א לדון בה דין עין תחת עין ממש, אלא ממון (ב"ק פג, ב): הרי שהיתה עינו של זה גדולה ועינו של זה קטנה, היאך אני קורא בה עין תחת עין. ואמרו בגמ': אמרי, מאי קושיא, דלמא נהורא שקיל מיניה, נהורא אמר רחמנא נשקול מיניה, דאי לא תימא הכי, קטן שהרג את הגדול וכו', אלא נשמה שקל מיניה, נשמה אמר רחמנא נשקול מיניה. ואין זה אלא בדבר שבגוף, מפני שעיקר הענין הוא הנשמה הרוחנית, ולא הגוף, אם הוא גדול או ננס, אבל בדברים שבנשמה, מכיון שהאחד גדול מתבירו בנשמתו, אין לאכרו משום חטאו, אלא חטאו ישא וכגמולו יושב לו בדיני שמים. ואין להקשות, א"כ גר תושב שהרג את ישראל אמאי חייב, הא אין זה נפש תחת נפש, דהא בגמ' שם משמע דאפי' בפחותה תחת גדולה ממנה אין לקיים דין נפש תחת נפש, אלא בששתיהן שוין, וי"ל דלא קשה מידי, דהא אמר ר' חנינא במס' סנהדרין (נח, ב) **בן נח שהכה את ישראל חייב מיתה**, א"כ אפי' לא הרגו אלא הכהו גר תושב חייב מיתה עליו, שהרי דין בן נח לו לכל דבר עד שלא מל וטבל. וטעם הדבר נ"ל, שכל ישראל לגבי בן נח כרבו הוא לו, ורבו כאביו, והלא נאמר בתורה **מכה אביו ואמו מות יומת**, ואעפ"י שבישראל אין המכה את רבו חייב מיתה, ובבן נח אין המכה את אביו חייב מיתה, יש לתת טעם בדבר, ואכמ"ל.

מן ואולי משום טעם זה עצמו לא הביא הרמב"ם מ"ש בספרי, שאין גר תושב יושב בתוך העיר, משום דס"ל דספרי לשיטתו, דס"ל כאחרים, שאינו נקרא ריע, לפיכך יש להרחיקו, אבל לדידן דס"ל שהוא ריע, והרי הכתוב אומר **ואהבת לרעך כמוך**, א"כ איך אפשר שנרחיקו ונקבע לו מקום מחוץ לעיר, הרי אין זה כמוך, ע"כ לא הביא דין זה להלכה — אבל כבר כתבתי לעיל שדין זה טעם אחר יש בו, ולא משום הרחקה, אלא משום שלא ישפיע על יושבי הערים, ויהא היכר גלוי בינו ובין ישראל השומר תרי"ג מצוות.

מן לפי כל המתבאר בזה, אין שום הפרש בדין בין בן נח לגר תושב, שבאמת כל בן נח חייב להיות גר תושב, כלומר חייב להאמין במעמד הר סיני ובהודעת משה על שבע

המצוות שנצטוו בהן קודם כל בני האדם⁵, אלא ש"גר תושב" הוא מי שמקבל עליו בפני שלשה חברים מישראל להיות כן, כראוי לו, או שקיבל על עצמו להיות כן גם שלא בפני שלשה חברים, כגון בזה"ז שאין אנו מקבלים אותו, ו"בן נח" נקרא מי שלא קיבל עליו עדיין להיות כן, אלא שהוא שומר שבע מצות מתוך הכרע דעתו או מתוך רגילותו או מתוך דיני מדינתו. ודלא כמש"כ בלחם משנה, פ"י מהל' מלכים ה"א, בד"ה שאם וכו', שבן נח נקרא מי שלא קיבל עליו שבע מצוות, שזה נקרא עכו"ם ולא סתם בן נח, וכן מפורש בד' הרמב"ם באותו פרק (ה"י): בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה, כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו, ויראה לי שנותנין אותה לעניי ישראל, הואיל והוא נזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו, אבל העכו"ם שנתן צדקה מקבלין ממנו ונותנין אותה לעניי עכו"ם, עכ"ל. שמע מינה שבן נח מצוה עלינו להחיותו, והוא באמת גר תושב, אלא שנקרא בן נח כאן ולא גר תושב, משום שלא קיבלנו אותו, אלא שמעצמו שומר שבע מצוותיו, אבל בדינו אינו חלוק, ומכאן ראייה לדברי כס"מ בפ"י מהל' עכו"ם שהבאתי לעיל (בסוף אות יא), שגם לדעת הרמב"ם יש דין גר תושב בזמן הזה, אלא שאין מקבלין אותו.

יין ובמס' ע"ז (סד, ב-סה, א), רב יהודה שדר קורבנא לאבדרנא ביום אידם, אמר ידענא ביה דלא פלח לעכו"ם. א"ל רב יוסף, והתניא איזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני שלשה חברים שלא לעבוד ע"ז, ומשני, כי תניא ההיא להחיותו. נ"ל שעיקר קושיית רב יוסף מסיפא דברייתא היתה, שחכמים אומרים, כל שקיבל עליו שבע מצות, והאי אבידרנא לא קיבל עליו שבע מצוות. אבל אין לפרש דקושייתו היתה משום דבעי קבלה בפני ג' וזה לא קיבל, דהא כבר כתבנו לעיל בשם כס"מ דלא בעי קבלה דוקא בפני ג', ועוד דשפיר הו"ל לאקשוויי דהא לית הלכתא כר"מ לגבי חכמים, אלא ודאי כמו שפירשתי, רק המעתיקים החסירו מלת וכו' לסמן סיפא דברייתא.

יין כתב הרמב"ם ברפ"י מהל' מלכים, וז"ל: בן נח ששגג באחת ממצוותיו פטור מכלום, חוץ מרוצח בשגגה, שאם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, ואין לו עיר מקלט, אבל בתי דיניהן אין ממיתין אותו, במה דברים אמורים בשגג באחת ממצוותיו ועבר בלא כוונה, כגון שבעל אשת חבירו ודמה שהיא אשתו או פנויה, אבל אם ידע שהיא אשת חבירו, ולא ידע שהיא אסורה עליו, אלא עלה על לבו שדבר זה מותר לו, וכן אם הרג והוא לא ידע שאסור להרוג, ה"ז קרוב למזיד ונהרג, ולא תחשב לו זו שגגה, שהיה לו ללמוד ולא למד. עכ"ל. ותמה כסף משנה, שהרי סותר דבריו שכתב בפ"ה מהל' רוצח, וז"ל: ישראל שהרג בשגגה את העבד או את גר תושב גולה, וכן העבד שהרג בשגגה את ישראל או את גר תושב, וכן גר תושב שהרג את גר תושב או את העבד בשגגה גולה, שנאמר: לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם (אבל עכו"ם שהרג וכו' לא, שהרי אסור לו לישב באאץ

5. דלא כמ"ש לעיל, סעיף ד'.

ישראל פן יחטיאו, היאך תקלטנה אותם ערי המקלט). גר תושב שהרג את ישראל בשגגה, אעפ"י שהוא שגג ה"ז נהרג, אדם מועד לעולם. וכן גר תושב שהרג גר תושב מפני שעלה על דעתו שמותר להרגו, ה"ז קרוב למזיד ונהרג עליו, הואיל ונתכוין להרגו. ועכו"ם שהרג את העכו"ם בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו, שנאמר: לבני ישראל. עכ"ל. והרי כבר נתבאר לעיל שבן נח וגר תושב דין אחד להם. ואמאי אמר בהל' מלכים דבן נח רוצח כשנגה אינו גולה, משמע שאין גר תושב גולה, ואילו בהל' רוצח אמר: גר תושב שהרג גר תושב גולה. (ובלחם משנה תירץ מה שתירץ וכבר כתבנו על דבריו לעיל באות טז, עיי"ש).

אולם לפי מש"כ לעיל, אין כאן אף קצת תימה, שבאמת בן נח וגר תושב דין אחד להם, רק בדבר אחד נשתנו, שגר תושב מאחר שקיבל עליו ז' מצוות בפני שלשה חברים, הוא מוחזק בינינו לאדם כשר ומושיבין אותו בא"י ותוכל עיר מקלט לקלטו, אבל בן נח אעפ"י שקיבל עליו שבע מצוות, מאחר שלא קיבל בפני שלשה חברים, אין אנו בטוחים בו ואין לו חזקת כשרות, לפיכך אין לו ישיבה בא"י ואין עיר מקלט קולטתו. אבל בעיקר הדין שוים הם זה לזה. ומש"כ כס"מ בפ"י מהל' עכו"ם, שאם קיבל מעצמו אין מונעין אותו משיבת הארץ, אין זה אלא אם קיבל בפני בי"ד מעצמו, בלי סיוע מצד בי"ד, אבל אם קיבל מעצמו שלא בפני בי"ד, אין אנו מוחזקין בו, וחוששין משום פן יחטיאו, ולפיכך דין נכרי עכו"ם יש לו, שאין עיר מקלט קולטתו.

פ"ה דבר:

א נכרי שומר שבע מצותיו מפני שקיבלם עליו בינו לבין עצמו מהכרע דעתו, ולא משום אמונתו בתורה, אינו ריענו ואין אנו מצווין להחיותו במזונות, אבל עלינו להצילו מכל צרה ושלא לעמוד על דמו, משום אהבת האדם שנברא בצלם אלקים.

ב נכרי שקיבל על עצמו בפני בי"ד ישראל לשמור שבע מצוות, מתוך אמונתו בתורה, הרי הוא ריענו, ומותר בשיבת א"י, ומצוה עלינו להחיותו ולנהוג בו מנהג דרך ארץ ולהעמיד להם שופטים משלהם או מישראל שידונום כדינם.

ג מי שקיבל על עצמו שבע מצוות שלא בפני בי"ד של ישראל, בספק הוא עומד, לפיכך מצוה להחיותו מספק, אבל אין עיר מקלט קולטתו, אלא ישמור עצמו מגואל הדם במחבוא אחר, שאין לנו רשות להושיבו בא"י, פן יחטיאו.

ד בזמן שהיובל נוהג, מקבלין נכרים לפני בי"ד של שלשה חברים, והם נעשים גרי תושב בא"י, וקובעין להם מקום מתוך לערי החומה (לדעת ספרי) ומצוה להחיותם. ויכולים הם לקבל על עצמם גם יותר משבע מצוות כחפצם, עד שלבסוף ימולו ויטבלו. ואם מקבלים על עצמם להמול, מצפים להם שנים עשר חודש, ואם עבר אותו הזמן ולא מלו, אבדו חזקת נאמנותם והרי הם כעכו"ם לכל דבריהם.⁶

6. ע"י ע"ז סה, א; רמב"ם, הל' מלכים פ"ח ה"י.

אומות העולם אומר ברוך שחלק מכבודו לבשר ודם.

ע"ב. הרואה את חברו לאתר ל' יום אומר שהחיינו, לאחר י"ב חדש אומר ברוך מחיה המתים שכבר נשתכח מלבו כמת. וגדולי המפרשים כתבו דוקא שחברו זה חביב עליו והוא נהנה בראייתו.⁶⁷

הרואה בתי כנסיות⁶⁸ של ישראל ביישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה, בחורבן אומר ברוך דיין האמת. בתי עובדי האלילים ושאר בעלי האמונות הקדומות שלא היו גזירות בדרכי הדתות⁶⁹, והם הנזכרים בתלמוד תמיד בלשון אומות העולם, כל שראה אותם ביישוב ובשלוה אומר בית גאים יסח ה'. בחורבן אומר אל נקמות ה'.

כל שרואה בזמן הזה בתי הצדיקים בחורבן אעפ"י שלא נתקנה ברכה על זה ראוי להיות אדם נרעד ומשתומם על כך. ומ"מ אין ראוי לו להרבות בצער, וראוי לו להעלות על לב שאף בית המקדש חרב ודיו לעבד שהוא כרבו.

הרואה קברי ישראל אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין ועתיד להחיותכם ברחמים בא"י מחיה המתים. ואף דבר זה דוקא מל' לל', ומ"מ אם נתחדשו בו מתים יש אומ' שאף בתוך ל' כן.⁷⁰ ראה קברי אומות העולם ר"ל של עובדי האלילים על הדרך שהזכרנו אומר בושא אמכם וכו'.

הרואה את הכושי והוא השחור ביותר, ואת הלוקן והוא הלבן ביותר, ואת הגיחור והוא אדמימות הצהוב, ואת הננס והוא הקטן ביותר, ואת הדורניקוס והוא בעל שומות, והפתיראש והוא מעורבב השערות, אומר על כלן ברוך משנה הבריות. ראה חגר וסומא וקטע ומוכה שחין ובהקן אומר ברוך דיין האמת, ואם יז אירע להם

שהקשה דלהרי"ף ע"כ בתי עכו"ם הפירוש בית ע"ז שלהם הרי יש לע"ז ברכה מיוחדת שנתן ארך אפיס וכו', ולכן ביאר רבינו שהכונה לשאר בעלי האמונות הקדומות כלומר אע"פ שלא היו עובדי ע"ז שעליהם אין אומרים הברכה הנ"ל. 70 וכן כתב בארחות חיים הלכות ברכות סי' מו בשם הראב"ד, ועיין ברדב"ז ח"ג סי' תקסט. 71 כאן חסרו כמה שורות במהדורה הראשונה.

המברך מכיר בשלמות אותו החכם. ומ"מ נראה שאין הלכה כן⁶³, שהרי דרך כלל אמרו הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, ואפי' יונתן בן עוזיאל במשמע. ואף בבבלייתא⁶⁴ פרשו טעם לברכת חכם הרזים לפי שאין פרצופותיהן דומות זו לזו ולא דעתם שוה זה לזה.

ראה אכלוסי אומות העולם, ר"ל כתות של עובדי האלילים, אומר בושא אמכם הפרה יולדתכם אחרית גוים מדבר ציה וערבה.⁶⁵

אורח טוב ראוי לו לשבח אכסניא שלו ולספר בכבוד שעשה לו אף ביתר ממה שלא כבדוהו. ומ"מ דוקא בצנעה ובמקום שאין מצד דבורו גרמא להרבות לו באכסניא ולגרום לו הוצאה, ואם עשה כן עליו הכתוב אומר⁶⁶ מברך רעהו בקול גדול וכו', כמו שביארנו בקצת מקומות.

כל שמוסר ממון חברו למלכות יש צדיים שמוחר להרגו אחר התראה, וכבר ביארנו בבתרא דקמא⁶⁷, אבל כל שמוסרו לענין נפשות אין צורך להתראה למי שרוצה הוא למסרו. כלל אמרו הבא להרגך השכם להרגו. ומ"מ יש למדים מסוגיא זו שאינו רשאי להרגו על מה שעבר אלא על מה שהוא רואה שהולך עכשו למסרו.⁶⁸ שהרי ר' שילא הלכה אחד על שבא על הגויה והלשינו לקיסר לומר איכא חד יהודאי דדאין בלא רשותא, וניצל ממנו ולא השתדל בהריגתו, וכשראה פעם אחת שהיה הולך למסרו אמר הבא להרגך וכו' וקטליה. ומ"מ בענינים אלו אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות.

הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו, חכמי אומות העולם אומר ברוך שחלק מחכמתו לבשר ודם. וכן הרואה מלכי ישראל אומר ברוך שחלק מכבודו ליראיו, מלכי

63 עיין במלחמות, ובראיה, ובשטמ"ק, ובסור רכד ובי" שם. 64 תוספתא ס"ו ה"ה. 67 ירמיה ג יב. 65 משלי כו יד. 66 ב"ק ק"ו א. 66 כ"כ הרמב"ם בפ"ח חובל ומזיק ה"א, ועיין במרדכי ס"פ הגזול בתרא שכ' שהרי"ף חולק על הרמב"ם, ועי' בש"ך חר"מ סי' שפח סקנה"ה. 67 וכ"כ תוס' ד"ה הרואה ושי"ט. 68 כגירסת הרי"ף. 69 בזה מיושב קושית הביי בסי' קכד על הרי"ף,

הסמנים השחוקים לתוך המים לעשיית דיו וכן נתינת מים לתוך האפר לשריקת פי תנור וכיוצא בה ומה שהוא חסר ¹¹⁶ גבול ואין גבולו כגון מורסן נתינת מים מותרת לכתחילה מעתה נותנין מים לתוך המורסן לתרגולים או לשוורים אבל לא גבולים ומ"מ הואיל ואין גבולו גבול גובלין ע"י שנוי וכיצד משנה מוליך בו את הכף שתי וערב אבל אינו מסבב בו את הכף וכ"ש שאסור למרס ביד ואם אינו מתערב כראוי מנערו מכלי לכלי, ומ"מ אין (כופין) [ספין] ¹¹⁷ אותן ר"ל שאין מבליעין אותם ממנו ביד אף במקום שיכולים להחזיר אלא נותנין לפניהם ואם יש שם עגל שלא למד שאינו אוכל והוא ענין דלא נקיט בלישניה מלקיטין אותו ר"ל עד מקום שיהא יכול להחזיר. ומותר לפרק בשבת מתוך כלי שלפני בהמה זו ליתן לפני בהמה אחרת וכן מותר ליתן לפני בהמה בשבת תבואה ולא סוף דבר כמדתה בחול והוא האמור בכאן חדא קמי חדא כלומר מדה אחת לאחת ושתיים לשתיים אבל לא שיעור מדות לאחת אלא אפי' כור ואפי' כורים בין לפני בהמה אחת בין לפני בהמות רבות.

דף קנ"ו ע"א קמח של תבואה שנתייבשה כשהיא לחה ונעשית קליות הוא הנקרא קלי ולעולם הוא מתוק והוא הנקרא קמחא דאבשונא ¹¹⁷ ועושין ממנה תבשיל הנקרא שתית והוא שמעריבים בה מים בחומץ עם מעט מלח ושמן ותבלין ופעמים עושין אותה עבה ופעמים רכה ועל זה אמרו אין גובלין את הקלי ר"ל עשייתו בעובי אבל בחשין אותו בתרווד ר"ל עשייתו ברך ואף זה לא הותר אלא בשינוי והוא שבחול נודגי ליתן את החומץ תחלה ובשבת צריך ליתן את הקמח תחלה ואחר כך נותן את החומץ, ונתינת מים לתוך הקלי לבד ושלא לעשות ממנו שתית מותר על ידי שינוי ודרך שנויו הוא שיעשה מעט מעט ויש מתירין בעבה בשינוי כמו שכתבו גדולי הראשונים בחבוריהם ¹¹⁸.

שותים זיתום המצרי בשבת אעפ"י שאינו משקה הרגיל כל כך והוא דומה למשקה כעין רפואה שהרי מ"מ הרבה שותים ממנו בבריאותם וכבר אמרו ¹¹⁹ כל המשקים אדם שותה. מפנות הדת ומיסודות האמונה להאמין שהבחירה ביד האדם בכל פעולותיו לעשות כרצון איש ואיש ואם נודע מדרך החכמה שממערכת הכוכבים באו [בנולד כחות וקנין מדות] ¹²⁰ אם מכח היום אם מכח השעה כמו שתאמר דרך משל שהנולד במאדים יהיה לפי טבעו שופך דמים עד שאם יולד בן מלך באותה שעה ישפטו עליו מצד משפט הכוכב שיהיה בעל מלחמות ונוצח והורג ואם הוא מבני הפחותים יורו עליו שיהיה טבח וקצב וכיוצא באלו וכן בשאר הכוכבים על הדרך (שביארנו) [שהתבארנו] ¹²¹ משפטיהן הכלליים והפרטיים בספרי החכמות מכל מקום יש להאמין שכל זה לא ימנע הבחירה ממנו ולא יקרא בזה מוכרח רק חוטא בבחירה ורצון מפני שהשם נתן בידו בחירה להכריח טבע תולדתו וגדרי הדת ישיבוהו מטבעו למשול בעצמו לבלתי לכת אחרי עקבות

ה'י' שבת פ"ח ה"טז ודלא כשיטת דרמב"ם
 שם, ע"י למעלה לדף יח. ד"ה הקמח.
 115 בכ"י: מחוסר.
 116 התקון ע"פ כ"י, וקאי אדלהלן דף
 קנו. גובלין אבל לא מספין ועיי"ש בד"ס
 אות ב.
 117 פסחים דף לט., ועוד. בכ"י: דאבישונא.
 118 בעל המאור כאן (רי"ף וילנא דף
 ס:). 119 לעיל דף קט:
 120 ליתא בכ"י. 121 ההקון ע"פ כ"י.פ.

תולדתו ויוכל לבחור בעצמו דרך אחרת בזולת טבע תולדתו במעט עמל והשתדלות וכונת התורה באחד מתלקיה סובבת על ענין זה כמו שתאמר דרך משל שאם הוא כילי בטבעו ומאמץ את לבבו וקופץ את ידו הנה מצות הצדקה ונתינת התרומות והמעשרות ודומיהן ירגילוהו להעתק¹²² טבעו וכן אם יהיה לפי טבעו תר אחר לבבו ואחר עיניו בדברים המגונים הנה גדרי הדת יגדרו דרכיו באיסורי העריות ומניעת חברת שאר האומות עד שגם באשת חיקו ישימו לו גבול חוק בל יעברנהו וכן בכל המדות [אחת לאחת]¹²³ וכן צריך להאמין שהתפלוח הזכיות והצדקות ישנו הנגזר עליו לפי מהלכות הכוכבים לטוב גם ממות לחיים מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ובאו בסוגיא זו דברים יורו על זאת האמונה ואמרו דרך כלל אין מזל לישראל ורוצה בשם ישראל הגדור בדרכי הדת ואל תביט למאמר האומר יש מזל לישראל שפעמים היו קצת חכמים (נבונים) [נבוכים]¹²⁴ בראותם העדר הסדור באופני עונש וגמול בני אדם כמאמר האומר¹²⁵ חיי בני ומוזני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא [תליא מילתא]¹²⁶ וסופר במקומו שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה למי שהיה צדיק וחכם ותסיד וראהו קשה יום ובלתי מצליח באלו הענינים, וכן אמר א' מהם על אומרם¹²⁷ דלת הננעלת לא במהרה תפתח וכן כל שמריעין לו לא במהרה מטיבין לו אמר אחד מהם לעולם אין מטיבין לו וכבר סופר במקומו¹²⁸ שלא הביאו לומר כן אלא מה שראה מקשי מזלו עם צדוק נפשו עד שנאמר עליו¹²⁹ [ולא היא, משום מילתא]¹³⁰ דנפשיה הוא דקאמי הכי, וכל זה הוראה שאינם אלא מאמרים נאמרים לפי מה שהיו רואים בעצמם או בזולתם מקשי יומם עם דעתם צדקתם ותומת יושרם, אבל המאמר הכללי שאין מזל לישראל ר"ל שאמונת הגמול והעונש יכריח הכל והוא שהעידו בסוגיא זו שאירע להם שבחנו ונתברר להם [שבאו עד שערי מות ושנדוע להם כן מצד הוברי שמים החוזים בכוכבים]¹³¹ וניצולו בזכות הצדקה. ואיני צריך להזכיר המעשים שבאו ע"ז בסוגיא זו שכבר הסוגיא פשוטה לפניך ובתלמוד המערב אמרו בששי של מסכתא זו¹³² תרין תלמידין הוו נפקין ומייתי קיסין חמתין חד איצטלוגלוגוס¹³³ אמר אליו תרין נפקין דלא מיעל¹³⁴ (מאן) [מן]¹³⁵ דנפקין פגע בון חד מסכן אמי לון זכוון עמי דאית [לי תלתא יומין]¹³⁶ לא טעמית כלום הוה גבהון חד עגול ר"ל ככר לחם אחד קטן פלגיה ויהבון ליה (מאן) [מן] דאכל צלי עליהון אמי לון כמה דיהבתון לי נפשאי בהדין יומא כן יתיהבון לכוון נפשכון בהדין יומא קטעון מובליהון ועלון בשלום (מאן) [מן] דעלין הוו תמן בני נש דשמעין קליהון¹³⁷ אמרין ליה לא אמרית דאילין

בשנוי. בהעתקת הירושלמי ישנם הבדלים	122 בכי"א: להפך.
נכרים בין כתבי היד.	123 ליתא בכי"א.
133 כ"ה בכי"ס; בכי"א: אסתרולוס,	124 התקון ע"פ כי"ס.
בד': אצטרגי"ל.	125 מועד קטן דף כח.
134 כ"ה בכי"ס; בכי"א: ולא עילין, בד':	126 מתוך כי"ס.
ולא מעיל.	127 בבא קמא דף פ:
135 התקון הוה כאן ועוד פעמיים למטה	128 בבא בתרא דף יב:
ע"פ כי"ס.	129 בב"ק שם.
136 ליתא בכי"א.	130 ליתא בכי"א.
137 בכי"ס: קלהון.	131 מתוך כי"ס.
	132 ירושלמי שבת פ"ו ה"י (דף לט.).

חרי נפקין דלא מיעל¹⁴⁸ אמ' או ההוא גברא שקר או איצטרוגלגיא¹⁴⁹ דידיה שקרא שפשוון מובליתון ואשכחון אובינא¹⁴⁰ פלגא גו מובלא דהן ופלגא גו מובלא דהן אמ' לון מה מצוה עבדתון תנון ליה עובדא אמ' מה אנא יכול עביד ואלהון דיהודאי מתרצי בפלגות עגול. וכן העידו שם שאין ראוי לבטוח באלו הענינים ולא לשאול בהם והוא שאמרו חד גיור הוה איצטרוגלוגוס¹⁴¹ והיה מתעסק בהדין לסוטא¹⁴² חד זמן אתא בעי מיפוק אמר כדון נפקין¹⁴³ כלומר שהרהר בעצמו לפי חכמתו במשפטי הכוכב אם היתה אותה שעה ראויה לצאת חזר ואמר כלום דבקית להדין אומתא קדישתא אלא בגין מפרוש מן אלין מליא נפיק על שמיה דרחמנא כיון דמטא מיכסא יהב ליה חמריה ואכליה שבקה ועלת למדינתא אמ' מאן גרם ליה דליפול בגין דהרהר ומאן גרם דאישתיזב דאיתרתיץ בברייה [הה"ד¹⁴⁴ והבוטח ביי' חסד יסובבנו]¹⁴⁵ וכבר הארכנו בעיקרי אמונות אלו בילדותנו בחיבור התשובה¹⁴⁶.

דף קנ"ו ע"ב כבר כתבנו הרבה פעמים¹⁴⁷ בענין מוקצה שהלכה כר' שמעון בשבת וכר' יהודה ביום טוב ואעפ"י שבסוגיא זו אמ' ר' יוחנן הלכה כר' שמעון והקשו לו ממשנת בקוע עצים שהיא ביי"ט אלמא שר' יוחנן פסק כר' שמעון אף ביום טוב עד שמכאן פסקו גדולי הרבנים¹⁴⁸ כר' שמעון אף ביום טוב א"א להעמידה ומ"מ סוגיא זו נאמרה על דעת ר' שמעון שהיה מתירו אף ביום טוב אלא שמ"מ ראה ר' דבריו של ר' יהודה ביי"ט ושל ר"ש בשבת כמו שביארנו במסכת י"ט¹⁴⁹ והוא שאמרו כאן בכל השבת כלה הלכה כר' שמעון ר"ל בענין מוקצה ואפי' מחמת מיאוס כגון גר ישן חוץ ממוקצה מחמת איסור והילכך אף הכלים מותר לטלטלן בשבת אלא א"כ הוקצו מחמת איסור ומ"מ אף הוא מודה בחסרון כיס כגון המסר הגדול וכיוצא בו ובקצת מוקצים אחרים כמו שהתבאר¹⁵⁰. ומכל מקום גדולי קטלוגיא¹⁵¹ כתבו שזה אמרו כאן בכל השבת כלה כלל גדול הוא לפסוק כר' שמעון בין במוקצה בין במלאכה שאין צריכה לגופה ובדבר שין מתכוין ובמקלקל בחבורה¹⁵² ומעתה כראכי דזוגי¹⁵³ והם מחצלאות שאדם מביא

147 כגון בב"ה לדף יט: ד"ה ד"ה כ"ה ביארנו, לדף קכד. ד"ה מקצת מפרשים, בפרק כא בביאור המשנה השלישית, ועוד כמה פעמים בב"ה לביצה ושבת.
148 עי' רש"י לביצה דף לג. ד"ה והילכתא.
149 בב"ה לביצה דף ב: ד"ה שטה זו (ירושלים צד 12).

150 כגון כוס קערה ועששית שאינו יושב ומצפה מתי יכלה איסורו, לעיל דף מד., בגרונרות וצמוקין, לעיל דף מה: ולדעת קצת בבעלי חיים שמתו, שם.

151 שטת הרמב"ן בחדושי לדף קנו. ד"ה בכל השבת וכ"כ הרשב"א כאן בד"ה מהא בשמו; אבל שניהם לא הזכירו בהדיא ענין מקלקל בחבורה. בכי"פ: קאטאלוניי"את.

152 עי' לעיל דף קה: ודף קו.

138 כ"ה בכי"פ; בכי"א: ולא עיילין, בד': דלא מיעל.

139 כ"ה בכי"פ; בכי"א: אצטרוגא"לה, בד': אצטרוגול'.

140 בכי"א: אובינה. בירושלמי לפנינו: חכינתה.

141 כ"ה בכי"פ; בכי"א: אצטרוגולוס, בד': אצטרוגולוס.

142 כ"ה בכי"פ; בכי"א: לסיטא, בד': לסוטה. בירושלמי לפנינו חסרות כמה מלות.

143 כ"ה בכי"פ ובירושלמי; בכי"א: כדן נפקין, בד': בדין מפקין.

144 תהלים לב 10.

145 בכי"א במקום המוסגר: והבוטח בה' וגו'.

146 עיי"ש משיב נפש מאמר א' פ"ז (גיו"ורק צד 144 והלאה).

שיש צורך לתינוק הואיל ואין לאכילתו זמן קבוע עושה לכתחלה בלא צד אונס מכל מקום כל שמזמן מתוך רוחב לב הוא מזמן ואין דעתו לעקר אפייתו אלא לצורך הגוי אבל לקמחן של בני החיל שלא מצד עצמו באה לו מלאכה זו גומר בדעתו לאפות לצורך התינוק. והוא שתמצא בדברי גדולי המחברים ¹⁶³ שפסקו זו שאין מזמנין לגוי ביום טוב ¹⁶⁴ וכן שמועת קמחא דבני חילא ¹⁶⁵ אעפ"י שנראות כמתנגדות זו לזו אם שהטילו שלום ביניהם על הדרך שכתבנו אם שאינן גורסין ¹⁶⁶ בשמועת זימון הגוי ופליגא אלא שעושין איתה שמועה בפני עצמה. ונכלל מקים גדולי הפוסקים ¹⁶⁷ דחזין מפני זה שמועת הקמח ולדעתם אפילו אין קפדים בנתינת פת לתינוק אסור. אלא אם כן היה שם הכרת גמור ואף לגדולי הדור ¹⁶⁸ ראיתי שמסכימים בה עמהם ועקר הדברים כמה שכתבנו.

ומה שאמרו אין מזמנין את הגוי פירושו אף באותה קדרה שלא אמרו ¹⁶⁹ ממלאה אשה וכף אלא לצורך ישראל, ויש מפרשים ¹⁷⁰ שלא נאסרה אלא בקדרה אחרת. ולא נראה כן וכל שכן שאין לחוש למי שפירש שלא נאסר אלא בהכנת דברים האסורים שהרי שמא ירבה אמרו ואין תוספת אלא באיתו המין.

זה שכתבנו של ישראל מיהא מרבה בחתיכות בקדרה אחת פירושו בבת אחת הא משנתבשלה האחת לא, ויש מהמירין עד שלא יניחה על גבי האש ואין נראה כן. ויש שהאלין שמאחר שכל מה שאתה מותר לבטל לישראל אתה מוסיף להרבות באותה קדרה, מבשל בשבת למה אסרו מפני שמא ירבה ¹⁷¹, אין זה כלום שבשבת אף לרבות באותה קדרה אסור וחכמי התוספות ¹⁷² הביאוה ממה שאמרו במסכת מנחות ¹⁷³ חולה שאמדהו בשתי גרוגרות ויש שתי גרוגרות בשני עיקצין ושלש בעוקץ אחד הי מיניהו מייתנין [שתים מייתנין] דחזין ליה וממעט באוכלא או שלש מייתנין דממעט בבצירה, משמע מכל מקום שאם יש שתים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחר שתים מייתנין אעפ"י שאינו מרבה בבצירה אף הוא צריך להזהר שלא להרבות באכל. ומה שאמרו בעירובין ¹⁷⁴ דההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה ניהוי אימיה אי צריכה וניחיימו ליה אגבה אלמא מוסיפין אף בשבת, יש שפרשוה על ידי גוי ויש שפרשוה על ידי ישראל במקום מצוה התירו.

ממה שכתבנו למדת שאין אופין ומבשלין לגוים ואם עבר ועשה כן בדברים האסורים לוקה ובמותרים אינו לוקה מטעם הואיל וטעם איסור הכנה לגוים מצד שהיא מלאכה ואין לנו בה צורך אוכל נפש הואיל ואין מזונותם עלינו שהרי סתם גוים האמור בתלמוד פירושו בבעלי האמונות הקדומות בעבודת האלילים. ושמא תאמר והלא אף באלו אמרו בראשון של שבת ¹⁷⁵ נותנין מזונות לפני הגוי בחצר ומטעם שמזונותם עלינו ממה שאמרו ¹⁷⁶ מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל שאם

163 הרמב"ם. 153 הלכות יום טוב פרק א הלכה יג.

164 שם הלכה יד.

165 כך מתוך הרשב"א את הרמב"ם בחידושו כאן ד"ה גזירה שמא ירבה.

166 הרי"ף כאן (דף י:).

167 הרשב"א כח"י כאן ד"ה גזירה שמא ירבה. 168 לעיל דף יז.

169 בחידושיין כאן בד"ה והילכך (דף מב 4) מביאו רבנו בשם "הרב הגדול" (הראב"ד).

170 חולין דף טו.

171 ע"י תוספות מנחות דף סד. ד"ה שמים מייתנין וכח"י הרשב"א לדף יז. ד"ה אף

על סי, בשם ר"י הזקן.

172 דף סד. 173 דף סח. 174 דף יט. 175 גיטין דף סא.

לא כן אף נתינה לפנייהם היה אסור כמו שאמרו באחרון של שבת¹⁷⁷ אין נותנין מזונות לפני חזיר בחצר מפני שאין מזונותם עליך אלמא דגוים מיהא מזונותם עלינו. תירצו בתוספות¹⁷⁷ שמזונותם קצת עלינו מפני דרכי שלום ומתוך כך נותנין להם בחצר מן המוכן אף בשבת שאין כאן אלא טורח מדברי סופרים אבל מלאכה כגון הכנה לצרכם ביום טוב אסור על הדרכים שכתבנו.

מה שהתרנו בזימון בעל מנת שיאמר לו שיתרצה (כמו כן) [במוכן] שאי אפשר לו לטרוח בשבילו יש אומרים שאף בדרך זו אין לנו לזמנו אלא אם כן יכנס בביתו מאליו ויאכל עמו. ולא נראה לי כן¹⁷⁸ ואעפ"י שאין הלשון מוכיח כן, אינו אלא מפני שסתם הדברים אין אדם מזמן את הגוי אחר שאינו יכול לטרוח בשבילו אלא אם כן הוא בביתו מאליו ומשנכנס לביתו מאליו דרכו של אדם לזמנו במוכן. מעתה לזמנו בתחלה בעל תנאי זה מותר ואם בא מאליו ואוכל מאליו בלא זימון לדעתו אינו צריך לומר לו כלום אלא אוכל עמהם בסתם וכן כתבו גדולי המחברים¹⁷⁹. מכל מקום כל שאפשר לו לישמט ראוי לו וכן כתבו גדולי המפרשים¹⁸⁰. ובשבת מזמנין אותו לכתחלה שהרי אין לחוש להרבות בשבילו ואף בזו כתבו גדולי המפרשים¹⁸¹ שאין נותנין לפניו כלום אלא שמראין לו והוא נוטל ואין הדברים נראין שהרי אמרנו¹⁸² נותנין מזונות לפני הכלב בחצר ונותנין מזונות לפני הגוי אלמא שהותר לזה על הדרך שהותר בזה ונתינה לכלב ודאי בנטילת [המזונות] ביד ונתינה לפניו היא.

ממה שהתרנו לזמן את הגוי בשבת למדת שאין חוששין לשיורי כוסות ר"ל ששרה פתו ביין לאחר אכילה ונשארו שם פירורין ויין נסך והשמש מטלטלן להצניע את הכוס ונמצא מטלטל דבר האסור לטלטל שמכל מקום אעפ"י שאיסורי הנאה הם ואין ראויות לטלטלם אף כדי ליתנם לתרנגולים מכל מקום אף איסורי הנאה מיטלטלין אגב כלי כמו שמטלטלין כנונא והוא כלי שנותנין עליו גחלים והסיקו בו מאתמל אעפ"י שיש בו שברי עצים הואיל והוא צריך לאפר מטלטלין את כלו אגב האפר. ואעפ"י שדחהו בסוגיא זו ואמר התם לאו איסורי הנאה מכל מקום הואיל ופסקו כר' יהושע לזמן את הגוי בשבת ולא חשש לשיורי כוסות אלמא אף איסורי הנאה ניטלין אגב כלי. ואעפ"י שנתינת כלי לקבל ביצת תרנגולת אסור שלא לבטל כלי מהיכנו¹⁸³ אלמא אין הביצה ניטלת אגב הכלי בזו משום מוקצה גמור אבל פירורין אין מוקצה גמור, ומשום בסיס לדבר האסור אין כאן שלא נאמר אלא במניח מאתמל, ואעפ"י ששברי עצים שבקנון מאתמל הונחו אין בסיס לדבר האסור נאמר במה שבתוך כלי אלא במה שעל כלי כאבן על פי חבית¹⁸⁴. ומכל מקום אין מתירין טלטולה מתוך המיאוס לסלקו מלפנינו כדין האמור בגרף של רעי שאין ממאיסין את הדבר לכתחלה כדי להתיר לעצמנו סלוקו מלפנינו ולמדת מכל מקום שמזמנין אותו בשבת ואין חוששין לכלום.

176 דף קנה : 177 בשבת דף יט. ד"ה נותנין.

178 אבל בבית הבחירה למועד קטן לרף יב. כד"ה היה שכיר (דס' ירושלים צר סז) כי רבנו שזו שהתירו בעל מנת שיאמר לו וכי שאינה אלא בגוי שבא לביתו אבל להזמינו מתחלה אף בדרך זה לא.

179 הרמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה יב.

180 הראב"ד מובא בחי' הרשב"א לשבת דף יט. ד"ה מהו דתימא ובר"ן שברי"ף שם

(דף ז).

181 הראב"ד שם.

182 שבת דף יט. 183 שבת דף מב : ודף מג. 184 שבת דף קמב :

1234567 תנ"ך

או שהיו בעל ואשתו חבושים בבית האסורין שהדבר ידוע שאביו של זה הוא אביו של זה, כך הוא הדין כל שהוא מעובדי האלילים ואינו בגדר הדתות הרי הוא כבהמה שאין חוששין בו לזרע האב כלל.

כבר ביארנו בסמוך שלא אסרו אף באח מן האם אלא בשנשאת לו לאחר שנתגייר, אבל אם נשאת לו כשהוא גוי מותר, ואין גוזרין כשהוא גוי אטו כשהוא גר. ומכל מקום דוקא שלא בא עליה משנתגייר, הא כל שבא עליה משנתגייר בעידי יחוד אסור²⁸, ודאי בחזקת אישות גמר ובעל.

כל תלמיד חכם המורה הלכה מחודשת, אם קודם מעשה הצריך לו אמרה שומעין לו, ואם על מעשה הצריך לו עכשו הוא אומרה אין שומעין לו, אלא אם כן הדברים מוכיחין בה הרבה שכך הוא.

שמועה זו שאנו מזכירין עכשו, ר"ל גר שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, יש מפרשים²⁹ שדינין הנזכרים בה נאמרים גם כן להורתו ולידתו שלא בקדושה, ר"ל שאף זה יש לו שאר אם, ומפני שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה, שהרי על כל פנים זו שאמרו יש לו שאר אם ואין לו שאר אב מטעם זה הוא, ר"ל שלא יאמרו כו', שהרי בפרק ארבע מיתות³⁰ הקשו ממנה לר' מאיר במה שאמר כל ערוה שבית דין ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה, ואם הטעם משום דאתי לאיחלופי מה ראייה מזו לבני נח, והלא אינה אלא מפני ישראל, ואף במסכתא זו בפרק שני³¹ פירשנו כן. ומעתה לא נאמרה כאן בלשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אלא למעט הורתו ולידתו בקדושה, שזה ודאי מותר אף בשאר אם, שישראל גמור הוא ואין חוששין לו לומר באנו מקדושה

לקדושה קלה שהרי בגינתם לא היה להם אחוה מצד האב כלל, ומגזירה שמא יבאו להתיר אשת את בישראל אין לחוש, ושהכל יודעין שאין צד קורבא לגוי מצד האב כלל, ואם כן אף במקום הראוי ליבום, כגון שלא היו לאתנו בנים, אם בא לכנסה רשאי. היו אחים מן האם ולא מן האב או מן האב ולא מן²⁴ האם, נחלקו בה רב אחא ורב ששת, שלדעת רב אחא מותר, שאם מן האב ומן האם הוא כולו בתר אבא שדו ליה, כלומר שאין קורין אותו אלא בן פלוני ואין כאן משום איחלופי בישראל, ואם מגזירת שבאו מקדושה חמורה לקלה, אין להם קורבת אישות אלא בחיי הבעל אבל לאחר מיתת הבעל לא, דבעולת בעל יש להם אבל לאחר מיתה לא²⁵, ואף באחים מן האם ולא מן האב אין להם קורבא מצד אישות, ואי משום דאתי לאיחלופי בישראל, הכל יודעין שהגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו שום קורבא. ולדעת רב ששת אסור, שאם מן האב ומן האם הם, אף צד האם נזכר בהם וקורין לו גם כן בן פלוניא ואתי לאיחלופי, והלכה כרב ששת²⁶, ומכל מקום דוקא בשנשאה לאחר שנתגייר שתפשו בה קדושין, אבל אם נשאת לו כשהוא גוי אף באח מן האם לבד מותר, ואף במקום הראוי ליבום אם רצה לכגוס כונס. ואם היה הראשון הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה והשני הורתו ולידתו בקדושה, חייב עליה משום אשת אח מן התורה ובכרת²⁷, הואיל ושניהם לידתם בקדושה, ואם שניהם הורתם ולידתם בקדושה הרי הם כישאל לכל דבריהם.

[דף צח, א] זה שביארנו שאין אבות לגוי, לא מחשש שסתמן זונות הן ואין הולד גידון אחר הבעל, אלא מפילו היו שני אחים תאומים שנתגיירו שאי אפשר לתאומים אלא מאב אחד, וכדקיימא לן טפה אחת היא שנתלקת לשתים,

ובגו"ב אה"ע סי' כג. 28 עיין ברש"י ד"ה כשהוא, דמשמע מדבריו שגם בלא עדי יחוד הדין כן, וכ"מ בריטב"א, ועיין בשו"ע אה"ע סי' כו ס"א ובכ"ש סק"א ובביאור הגר"א ס"ק ג, ובס"י קמט ס"א. 29 תוס' ד"ה נשא, בשם ריב"א. 30 סנהדרין נח א, עיין ברמב"ן שהוכיח כן, ודחה הפ"י שפירש משום דאתי לאיחלופי, ועיין בתוס' ד"ה נשא שכ"כ בת"י הראשון, וכ"כ לעיל כב א, ובסנהדרין שם ד"ה

בסמוך, אבל מש"כ רבינו לכו"ע צ"ע. 24 צ"ל: ומן האם. 25 מדברי הרמב"ן והרשב"א, ועיין בריטב"א ובנמוקי, ומש"כ בזה ביש"ש סי' ו. 26 כ"פ הרי"ף, ועיין בריטב"א בשם רבו דפוסק לקולא והובא בנימוקי, ועיין בהגהות מיימוני פ"ד איסור"ב אות ב, ובמ"מ שם הי"ג. 27 וכן מבואר ברש"י, ברמב"ן, בתוס' חז מקמאי, ברשב"א ובריטב"א, ולא כהש"ך יור"ד סי' רסט סק"ו, ועיי"ש בדגול מרבבה,

והוא הדין לבתולות.^א ולא חפשה כאלמנות אלא שבאותו זמן לא היה ששי יום נשואין אלא לאלמנה שאין קביעות יום חמשי שלה אלא להיות שמת עמה שלשה וכאדם בטל מיתא שאין לחוש בו להשכים למלאכתו סותר בכל יום,^ב ומכל מקום גדולי המחברים ג אוסרים בערב שבת ואחר בשבת ומפני חלול שבת כמו שביארנו במשנה,^ד וכן כתבו ה שאסור לארס אשה בערב שבת, וכן היא שנויה בתלמוד המערבי והוא שאמרו שם אסור לארס אשה בערב שבת הרא דתימא שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס שטואל אמר אף כתשעה באב שמא יקדמנו אחר בחפלה, וכן אמרו שם^ה שוין שאינה נשאח לא בערב שבת ולא כמוצאי שבת לא בערב שבת מפני כבוד שבת ולא כמוצאי שבת חבריא אמרי מפני הטורח ר' יוסה אומר מפני כבוד שבת.

[דף ג' ב'] אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה ואף היא אינה מחוייבת למסור עצמה למיתה מדין גלוי עריות שהיה בכלל תיהרג ואל תעבור^ו אלא בצדדין ידועים על הדרך שביארנום במסכת סנהדרין פרק סורר,^ז והוא שאמרו כאן ולדרוש להו דאונם בישראל שרי, כלומר שאם ימסרו עצמן למיתה מצד איסור בעליהן חרי סותרות הן ואם מחמת עצמן כל שלהנאת עצמו אינו בדין תהרג ואל תעבור וכן שהיא קרקע עולם על הדרך שביארנו שם,^י ואשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, הא כל שנבעלה כרצון אף כאשת ישראל נאסרה על בעלה, ואתה לטר מסוגיא זו שאף בנבעלה לגוי כן, אפילו היה מאותם הקדומים בעכרת האלילים שלא היו גרורים בדרכי הדחות שביאת גוי שמה ביאה לפסלה לבעלה, והחמה ממקצת רכותינו הצרפתים^{יא} שכתבו שביאת גוי אינה אוסרת לבעל יי מטה שאמרו יי רחמנא אפקריה לזרעיה וכן הביאו רמיה מטה שלא הקשו במנהדרין יי והא אסתר גלוי עריות הוא, עד שלפי מה שראינו בנימוקיהם אירע להם בימים הקדומים מעשה כאשת ישראל שנבעלה לגוי ונשחמדה אחריו ואחר כן חזרה כתשובה ונתגייר הגוי עמה והתירה לגוי לישא אותה אחר מיתת ישראל או גירושיו, מעיפ שאמרו^{יב} כשם שאסורה לבעל כך אסורה לכוועל, שלא נאמר כן אלא מחוץ שנאסרה לבעל בביאתו אסורה לכוועל כל ימיו אף לאחר מיתת הבעל אבל ביאת גוי אינה לאסרה לבעל ומתוך כך לא נאסרה לכוועל, ומוגיא זו סותרת דבריהם בהדיא, ואף חברים שביניהם^{יג} השיבום משמועת יי האשה שנחכשה ביד גוים שעל ידי נפשות אסורה לבעלה, ומטה שאמרו^{יד} מקנין על ידי גוי, וכן יי שנהרגין בביאתו, ולא אמרו יי רחמנא אפקריה לזרעיה אלא לענין אחוה וקורבה שאם נתגיירו אין להם דין אחוה.

(א) לפירושו של רבינו זכה לכוון הריב"ש סי' קל"ד מוכא בשו"ת חכם צני סי' ב' עיי"ש מה שבייב בזה ואכמ"ל. (ב) לפי זה זכה לכוון החכם צני ז"ל שם, ולמדנו שרבינו ס"ל שאין הכדל בין חופת אלמנה לבתולה ולא כתוס' יומא י"ג ב' ד"ח ולתרא, וי"ל בזה הרבה דברים ע' בכ"י ש אהע"ו ס"ד סק"ו והדברים ארוכים. (ג) הרמב"ם הל' אישות פ"י ח"ד. (ד) ד"ה ונשוב. (ה) ר"ל הרמב"ם אבל ברמב"ם שלנו ליתא דבר זה ואדרכה כ' שמותר לארס בכל יום חול, ואולי מלת "אסור" פ"ס היא וכן נראה מטה שב' רבינו וכן היא שנויה וכו' ודו"ק. (ו) בפרקין היא ב' א'. (ז) כגירסת קרבן העדה ולא כגירסתנו. (ח) בפרקין היא א' ב'. (ט) כדאי' סנהדרין ע"ד א'. (י) מעמוד רע"ו וחלאה כספרו של רבינו לסנהדרין. (יא) ר"ת כתוס' ד"ה ולדרוש וגם בסנהדרין ע"ד ב' ד"ה וחא. (יב) כ"כ רבינו גם בסנהדרין (עמוד רע"ט סוף ד"ה ולמדת), וע' בראשונים שמביאים דברי ר"ת ואינו ברור בדבריהם אם ר"ת מודה שאסורה לבעל, וכש"ם כ' להריא שאמר לבעל ותרומת הדשן סי' ר"ט מסופק אם ר"ת התיר גם לבעל, ורבינו יחיד הוא שביכ בשם ר"ת. (יג) יבמות צ"ח א'. (יד) ע"ד ב'. (טו) סוטה כ"ו ב'. (טז) הריב"ם כתוס' ד"ה ולדרוש. (יז) קטן כ"ו א'. (יח) ד"ו אינו בתוספות שלפנינו ונ"ל שהם דברי רבינו שס"ל שאשת איש נהרגת על ביאת גוי, עיי"ש בסנהדרין עמוד רע"ט סוף ד"ה ולמדת.

מציאת חרש שוטה וקטן יש בהם גזל מפני דרכי שלום ר' יוסי אומר גזל גמור פי' ולא מן התורה ליפסל בו לעדות ולעבור בלאו אלא מדבריהם להיותו יוצא בדיינין ואין הלכה כדבריו אלא אף חכמים לא אסרו אלא מפני דרכי שלום ולכתחלה אבל בדיעבד אינו יוצא בדיינין ואע"ג דקטן מיקנא קני דוקא כשדעת אחרת מקנה אותו.

עני המגקף בראש הזית מתורת שכחה ומשיר את הזתים מה שנישר מכחו גזל מפני דרכי שלום אע"פ שלא נטלן ביד האם נטלן ביד גזל גמור שהרי יזכה בהם וזו שאמרו מפני דרכי שלום דוקא עני שנראה שנוטל על מנת לזכות לעצמו אבל עוברי דרכים אין הענין בהם אלא לאכילת שעה לכל עובר ואין בהם גזל כלל אלא אם כן נטל בידו וכן נראה ממעשה שהוזכר בגמרא ברב כהנא דהוה אזיל להוציל כו'.¹⁹⁹

אין ממחין ביד עניי גוים אפי' אותם עממין שאינם גדורים בדרכי הדתות בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום וכן אמרו בגמרא שמפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל ומבקרין חוליהם עם חולי ישראל וקוברין מיתי גוים עם מיתי ישראל ולא לקברם בבית הקברות של ישראל אלא שאם מצאו ישראלים וגוים מתים משתדלים בקבורתם כדרך שמשתדלים במיתי ישראל.²⁰⁰

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שכתבנו הלכה פסוקה היא. ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן.

דף נט ע"ב לא היה כהן בבית הכנסת אע"פ שיש שם לוי נתפרדה חבלה ואין הלוי קודם לישראל שעיקר הדברים לכבוד כהן אמרו אלא שמאחר שנתכבד הכהן מתכבד הלוי אגבו אבל כל שאין שם כהן נתפרדה חבלה ואין לוי קודם מצד שבטו אלא שקורא כפי הראוי לו מצד עצמו אם ראשון אם שני אם באי זה מקום אם שלא יקרא כלל כשאר הישראלים ואין ראייה בקריאתו שהוא לוי אלא אם כן קורא אחר כהן. ויש מפרשים שאינו קורא כלל וכן כתובה קצת גאונים בסדור תפלותיהם¹⁹⁸ ומביאים ראייה ממה שאמרו בשני של כתובות¹⁹⁹ שהוא דאתא לקמיה דרבא²⁰⁰ אמר מוחזקני בזה שהוא כהן אמר לו ומה ראית שקרא ראשון בבית הכנסת בחזקת כהן או בחזקת גדול אמר לו שקרא אחריו לוי ואם איתה מה ראייה מזו שמא לא היה שם כהן וקרא ישראל ואחריו לוי, אלא ששאר המפרשים פירשוה שלא היה זה מכיר את הראשון לא מצד גדולה ולא מצד כהונה אלא שהכיר את השני שלפי סדר מעלות הקוראים על הדרך שיתבארו למטה לא היה ראוי לקרוא שני ואם כן בידוע שקרא לפניו כהן וקרא אחריו מתורת לוי ולמדת לפי דרכך שכל שקרא כהן קורא אחריו לוי אף במקום שיש גדול הימנו ובזו יפה כת לוי מכח כהן לפי השטה הראשונה שהזכרנו במשנה. ומכל מקום יש מפרשים נתפרדה חבלה ואינו קורא במקומו ר"ל שני וזו של כתובות מתבארת כהוגן שהרי היה מכיר בזה שהוא לוי ואלמלא שראשון כהן לא היה קורא לוי במקומו. ועכשיו נהגו לקרות בכל מקום שירצה אלא שמכריזין לו אע"פ שהוא לוי. היה שם כהן אבל לא היה שם לוי הרי הכהן שקרא ראשון חוזר וקורא

198 עיין סדר רב עמרם גאון ווארשא תרכ"ה ח"א דף כט ע"א. 199 דף כה:

200 לפנינו הגירסא ר' אמי ובמחזור ויטרי סי' קכ"ד הגירסא ריב"ל.

דף סב ע"א אין עושין חלת עם הארץ בטהרה ר"ל שאם אמר לו עם הארץ לגבל חבר הפרש חלה מעיסתי ועשה אותה בטהרה לא ישמע לו ופירשו גדולי הרבנים ... מפני שכבר ניטמאת העיסה בידו וכשחבר מפרישה כהן סומך עליו ואוכלה, אבל עושין לו העיסה מתחלה בטהרה וכגון שלא הוכשר תקבוח ונוטל הימנה תרומה ומניחה בכפישה או באנחותא והם בלאי חמותות שאין מקבלין טומאה וכשבא עם הארץ ליטול נוטל את שתיהן ר"ל העיסה והחלה ואין חוששין שמא נגע בחלה וכגון שהזהרנוהו על כך ואיימנוהו שאם יגע חוזרת לטבלה שמאחר שהזהרנוהו אין חוששין לו הואיל וראינוהו מחזר לתקנה, ולנגיעת שוגג לא חיישינן הואיל והזקקנוהו ליתנה בכלים שאין דרכם ליתן חלה בתוכם. וכן אין עושין לו תרומת זיתים משהוכשרו במעטן בטהרה אבל עושה לו זיתי חלין קודם שיכנסו למעטן בטהרה ונוטל הימנה כדי תרומה ומניחה בכלים שאין מקבלין טומאה וכשבא עם הארץ ליטול נוטל את שניהם ואין הכהן חושש שמא נגע במזיד שכבר הזהרנוהו ולשוגג לא חיישינן הואיל והזקקנוהו ליתנה בכלים שאין מקבלין טומאה רמי אנפשיה ומדכר, ודברים אלו הקלו בהם משום כדי חייו של גבל וברד. זו היא שיטת גדולי הרבנים אלא שיש מקשים היאך אמרו אין עושין בטהרה והלא אי אפשר שכבר ניטמאת ועוד מה הוצרכה ללמדנו ועוד שבתרומת זיתים וזיתי חלין היה לו לומר אין עושין תרומת זיתים מן המעטן אבל עושין מן הסל. והם מפרשים שמועה זו בעם הארץ שאמר לגבל גלגל לי עיסה בטהרה והפרש ממנה חלה ועשה אותה בטהרה ושאר העיסה אעשנה לעצמי בטומאה אין שומעין לו אבל עושין לו הכל העיסה והחלה וזה ששאלו וטעמא מאי פירשו מפני מה אין עושין לו חלה בלבד ופירשוהו משום כדי חייו דגבל שיטול שכר כל העיסה והפי' נכון.

כבר ביארנו ... שאין מסייעין לגוי בשביעית בעבודת קרקע והוא שאמרו אין עודרין לגוי ורוצה לומר בשביעית אלא שאומרין להם שתהא להם הצלחה באותו עבודה וכיוצא בזה הואיל ואין להם עבירה בכך.

עובדי הגלילים אין נמנעין משאול בשלומן ומכל מקום אין ראוי להאריך עמהם בדברי שלום ביתר מן הרגיל וחוף לתחום שלום מנהג וזהו הנקרא אצלי כפילת שלום שכל שאדם מאריך בשאלת שלום על הרגיל מורה חבה יתרה ושיכות וכבר ידעת שעבודת הגלילים היתה מושכת את הלב הרבה מצד תועלות שהיו משיגים בעבודתם כמו שאמר ... ומן אז חדלנו כו' חסרנו כל וכן באחרון של סנהדרין ... אמרו בענין מנשה אלו הוית בהיא שעתא נקטת שיפולא ואולת בתרה ומתוך כך היו מגדולי החכמים מקדימים שלום להם מפני שהמקדים נותן דרך למשיב להשיב לו כדרך ששאל והיה מקדים לקרא לו כמנהג כדי שישב לו כפי קריאתו ולא יכנס עמו בשיכות יתר מדאי ואלו היה ממתין שיהא הוא מקדים לו שמא יקדמנו בדברי חבה והתעלסות אהבים והיה הוא צריך להוסיף לו באותו הדרך עד שמתוך כך היו מתאהבים זה לזה ודעתם מתקרבת יותר מדאי והיו האחרים למדים מהם והולכים אחריהם אבל כפילת שלום כפי הרגיל אין בו חשש אע"פ שכופלו וכדרך שאמר באתד מהם שהיה אומר שלמא למר שלמא

223 רש"י ד"ה אין עושין וכו'.

224 למעלה בפירוש המשנה ד"ה מחזיקין.

225 ירמיה מד 18.

226 דף קב:

למר 227 כלומר שלא היה נכנס עמהם בדברים אחרים אלא שלום מנהג ואין לפרשו שלבו היה על רבו כמו שגדולי הרבנים 228 מפרשים שהרי אסור לגנוב דעתן של בריות אפי' של עובדי גלילים כמו שהתבאר במקומו 229, ונמשך למה שכתבנו מה שאמרו שביום אידם לא יכנס לביתו ויתן לו שלום שאף הוא מספר לו ענין האיד הנעשה לשם כוכב פלני או מזל פלני או קדש פלני ושבו בכך וכך ולבו מגמגם בדבר ושמא יבא לידי תקלה אלא שאם מוצאו בשוק נותן לו שלום ואף זה ביום אידם מיהא לא בסבר פנים המראים חבה והתדבקות שמא מתוך פנאי שלו ותשוקתו בספור כח גליליו ימשך עמו. ומכל מקום אמות הגדורות בדרכי הדתות ומאמינים במציאותו ית' לאחדותו ויכלתו אע"פ שמשתבשין בקצת דברים לפי אמונתנו אין להם מקום בדברים אלו.

תלמידי חכמים כששואלין בשלומם ראוי להאריך ולכפול ביתר מן הרגיל והוא שאמרו רב הונא ורב חסדא הווי יתבי חליף ואזל גניבא אמר ליה חד לחבריה ניקום מיקמיה דבר אוריין הוא אמר ליה ומקמי פלגא ניקום והוא שהיה בעל מריבה וקטטה ומצער תלמידי חכמים בהקנטותיו אדהכי אתי איהו לגבייהו אמר להו שלמא עלייכו מלכי שלמא עלייכו מלכי והרי כאן כפילת שלום בדברי חבה והמשכות של אהבים חדא שהמקדים אין המנהג לכפול ועוד שאין המנהג לספר בשאלת שלום בשבח הנשאל ושאלו לו מנא לן דרבנן איקרו ומלכים דכתו 230 כי מלכים ימלוכו, ומנא לן דכפלינן שלמא למלכא דכתו 231 שלום לך שלום לעוזרך וכל זה כפל שלום ואריכות דברי חבה על הדרך שביארנו. אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו דרך הערה אמרה תורה 232 ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר זאכלת ושבעת.

אמר החכם

ועתה נשלם פרק הניזקין תהלה לאל

ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

227 בכ"י פעמיים שלמא למר, אולם יתכן שרצה הסופר למחוק אחד מהם כי יש בכ"י כעין סימן מחיקה, ע"י במהרש"ל כאן.

228 רש"י ד"ה שלמא למר. 229 חולין דף צד.

230 משלי ה 15. 231 ד"ה א' י"ב 18. 232 דברים יא 15.

הרבה מבאח כגון שדה אחוזה ונחלה* שאף אלו מטעם זה זכינו בהם את הבן, שאף הנחלה לא מצינו הכן קרוב לירש במקום אב יותר מן האח אלא שאנו מזכין לו מדין שמדרגת האח אינה אלא שלא במקום בן, אבל בפירוש לא מצינו לכן אלא ייעוד, וכנגדו מצינו באח יבום, ונמצאו אחת אל אחת, אלא שאותה של בן גדולה כמו שהזכרנו. הגרי אע"פ שהוא מעובדי האלילים ומן האמונות הקדומות שלא היו גדורות בדרכי הדתות הרי הוא בכלל ירושה של תורה ויורש את אביו ושאר מורישיו ואין אומרינו שיהא כל המחזיק בהן זוכה בהן אלא כל המחזיק בהן צריך להחזיר וכל שהוא מעכב הרי הוא גזל בידו והרי גזילו אסור כמו שהתבאר בכבא קמ"ד, ואף אנו אם בא לפנינו לדין מוציאין מיד המחזיק ונותנין לו, והוא שהוצרכנו בעבד עברי הנמכר לגוי שלא לעבוד את הבן מדכתיב וחסב עם קונהו, ולא עם יורשי קונהו, אלא שיש לו יורש, וכן כתוב כי לבני לזט נתתי את ער ירשה, וכן הדין בישראל שנשתמד ה'.

נתגייר הגוי ועדין אביו גוי ומת אביו אין גר זה שהוא בנו יורשו מן התורה שהרי אין לו קורבה כלל עם האב שהגר שנתגייר הרי הוא כקטן שנולד^ט, ומותר מן התורה לישא אף אחותו בין של שאר אם בין של שאר אב אלא שחכמים אמרוהו בשאר אם הואיל וכשהיה גוי היה אסור בה כדי שלא יאמרו באנו מקדשה חסורה לקלה^י, ומעתה כל שפקעה קורבה פקעה ירשה, ומכל מקום חכמים חקנו לו ירשה שמא יתן עיניו באותה ירושה ויחזור לסורו, שהרי אם יחזור לסורו יחזור לדינו^{יא} ויורש, ומדברי סופרים מעמידין אותו בירושתו וכופין את המוחזק ליתן לו, ואע"פ שהיה לנו לומר שלא להיות ספק שמא יחזור מוציא מיד ודאי מוחזק, מדת חכמים כך היא, ובכמה מקומות ייפקיעו את נכסי מי שזכה בהם מן התורה מכח תקנותיהם, ושמה תאמר יי והרי אם יחזור לסורו אין דינו כגוי אלא כישראל משומד וכמו שאמרו יי אי קדיש קדושיו קדושי ואם כן הרי לא חזרה הקורבה, מכל מקום מזדקק הוא עם אחיו בערכאות שלהם^{יב} ויירש כדיניהם ומתוך חששא זו עושין אותו כיוורש גמור אף להוציא מיד ישראל המוחזק אע"פ שאם חזר לסורו אין מוציאין מיד המוחזק.

מעתה גר וגוי שירשו את אביהם גוי יכול הגר לומר לגוי טול אתה ע"ז ואני מעות, אתה יין נסך ואני פירות, שהרי לא זכה הגר בירשת ע"ז ויין נסך מן הדין עד שתאמר שכשהוא לוקח במקומם מעות ופירות חלופי ע"ז ויין נסך קא שקיל, ומכל מקום אם באו הע"ז ויין נסך מצד חלקו לרשותו הרי זכה ונעשו שלו ואסור אחר כן לומר לאחיו החלף לו, ושמה תאמר יי שמא זה שהותר לומר טול ע"ז מפני שיש ברירה וחזר הדבר אחר שחלק המעות והפירות היו שלו, אין זה כלום, שהרי אמרו יי שאם

(א) ע' עם' הקודם הערה ט"ו. (ב) דבר חדש שלא נשמע בין הפוסקים ויל והרמב"ם כהל' נחלות פ"ו ה"ט ב' להדיא ששאר ירושותיהן מניחין אותו לפי מנהגם ועמ"ש ה"ה שם ופסק רבינו צ"ב. (ג) ע' ריטב"א בסוגיין. (ד) קייג ב'. (ה) ג' דתמר יללמוד. (ו) ויקרא כ"ה ג'. (ז) דברים כ' ט'. (ח) ע' מרדכי במסכתין ס' תצ"ב בשם רב צדק גאון שאינו יורש ומהמשך לשון רבינו נראה שירש ג"כ כל מורישיו. (ט) כדאי' ביבמות ס"ב א'. (י) שם כ"ב א' וצ"ז ב'. (יא) ראה להלאה בסה"ד. (יב) כתובות ג' א' גיטין ל"ו ב'. (יג) ע' תוס' בסוגיין ד"ה אלא. (יד) במס' יבמות פ"ו ב'. (טו) תוס' ת"י באופן אחר ולענ"ד לא כוון רבינו שרק שמשום שילך בערכאות שלהם לכד תקנו שירש אלא ר"ל שיחזור לסורו וילך לערכאות שלהם. (טז) כן הקשה תוס' ד"ה חליפין, ומה שהקשה רודי וקיני הגאון ר' שלמה איגר וצ"ל בתגהותיו ממשנה דמאי פ"ו מ"ט נעלם לו לפי שעה שכן הקשה הרשב"א בת"י בסוגיין. (יז) כן ת"י גפ תוס' בע"ז פ"ד ב' ד"ה תניא.

לנו כדיננו נדין להם כפי דיננו ונאמר להם כך דיננו ואל תתמה על דבר זה ואל יקשה בעיניך כמו שלא יקשה בעיניך שחייטת הבהמות ואעפ"י שלא חטאו לפי מי שלא בו המדות האנושיות אינו בכלל האדם על האמת אבל תכלית מציאותו לצורך האדם. והמאמר בזה הענין היה צריך חבור בפני עצמו.

אמר המאירי שור של ישראל שנגח שור של הקדש או של הקדש שנגח של ישראל פטור רעהו נאמר ולא של הקדש ושמא תאמר ומה הוצרך לרעהו והרי הנהגה מעל כתבו גדולי פרויזנשאה³² בחבוריהם שלא נאמר כן אלא בנהגה שלא לצורך אבל כל חובות מההקדשות חייבים לפרוע אף מתרומת הלשכה וכל שכן מבדק הבית המקבלו ונהגה ממנו אינו מועל והרי [שוכרי] היו מכאן ומני³³ בית אבטינס³⁴ ודברים הרבה (והנוהרין) [והוא הדין]³⁵ לפרוע גוקין ודבר זה בין למיתה בין לנזקין בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית הא אם נפדו אעפ"י שאין המתה שלו שהרי לקבורה אזלא כמו שהתבאר³⁶ חייב שהרי הוא בכלל רעהו ואעפ"י שבשור פסולי המוקדשין שנפל לבור אנו פוטרין³⁷ ממה שדרשו והמת יהיה לו מי שהמתה שלו וכו' מפני שפסוק והמת יהיה לו האמר בבור מיותר הוא ואינו צריך לבעלים מיטפלין בנבלה שכבר למדנוה מאותן האמור בשור ואין למדין שור מבור לפסולי המוקדשין שנפדו שהרי מצינו קולא אחרת בבור והוא פטור אדם וכלים.

שור של ישראל שנגח של נכרי פטור מדין רעהו ושל נכרי שנגח של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם מתוך שאין חסים על ממון זולתם קונסין אותם שלא ירגילו עצמם להזיק ולפי מה שנאמר בגמרא דוקא בעממים שאינם גדורים בדרכי דתות ונימוסים כמו שאמר עליהם בגמרא ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח שלא קיימום עמד והתיר ממונם כל שעה שהדין מחייבם בכך הא כל ששבע מצות בידם דינם אצלנו כדיננו אצלם ואין נושאין פנים בדין לעצמנו ומעתה אין צריך לומר שכן באמות הגדורות בדרכי דתות ונימוסים. זהו ביאור המשנה ועל הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן.

דף ל"ח ע"א מי שהפקיע עצמו ופירק מעליו עול תורה ומצות אעפ"י שמקיים מקצתם מצד נדבה אינו מקבל שכר עוד כמצוה ועושה אלא כמי שאין מצוה ועושה ולעולם כל שעוסק בתורה לשמה אין הקב"ה מקפח את שכרו בפירוש אמרו אפילו גוי ועוסק בתורה אף בתשע מצות שלהם לבד ואף לאחר שכלל אמתו עוברין עליהם הואיל ומכל מקום מקיימן לשם מצות הבורא הרי הוא ככהן גדול ומכל מקום אף לדבר מצוה אחרת אין הקב"ה מקפח שכר עושיהן אפילו שכר שיחה נאה אפילו זריזות להקדים לדבר מצוה אעפ"י שאין לה שעה עוברת כלל גדול במצותיו ית' כפועל אדם ישלם לו.

דף ל"ח ע"ב הכותיים כבר ידעת שעשאום כגוים גמורים ומעתה שור שלנו שנגח את שלהם או שלהם שנגח את שלנו הדין בהם כדין האמור בנכרי.

32 בעל העטור ולא מצאתי. 33 מקום פנוי בכ"י והשלמתי עפ"י ש"מ.

34 יומא דף ל"ח ע"א. 35 תיקנתי עפ"י ש"מ. 36 לעיל צד 30.

37 לעיל בגמ' דף י" ע"א.

על אי זה מעשה דין גמור הוא ואסור לגולו, ולא סוף דבר במלכי ישראל אלא אף במלכי האמות. הא אם היה המוכס מוחזק להוסיף כגון ישראל חשוד או שהוא משאר עממין הקדומים שבעובדי האלילים שאינן נוהרים מן הגזל אסור.

הולכי דרכים שמביאין בידם ממון או תבואה ופגעו בהרגין ר"ל רוצחין או בחרמין ר"ל בעלי תגר ומריבה וגזולי ממון והם רוצים לגזול מידם מאותה תבואה או מאותו ממון הרי הם נודרים שאותה תבואה של תרומה אם אותם הרגים וחרמים ישראלים, או נודרים שהיא של בית המלך כדי להבריחם מהם אעפ"י שאין הדבר כן. ונדר זה פרשוהו במקומו⁷⁰ בשיאמר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם אינו כן ואומר בלבו היום ומקיים את נדרו היום או שמכוין בלבו על פירות של טבל וכיוצא בזה ומקיים נדרו כמה שכיון בלבו מדעת הלב ואעפ"י שדברים שבלב אינם דברים מפני האונס הקלו בזה, וכן נודרין למוכס העומד מאליו או שאין לו קצבה שהרי הוא כאחד מהם על הדרך שבארנו וכן הדין בשבועה כמו שיתבאר במקומו.

לא ילבש אדם כלאים אפילו דרך עראי ואפילו על עשרה בגדים שאין הנאת חמום מגעת לו הואיל ומכל מקום דרך חמום בכך ואפילו לא כיון אלא להבריח בו את המכס שיחזיקהו בגוי אסור ולוקה עליהם ומכל מקום הברחת המכס שמצד עצמה מותרת דוקא במוכס העומד מאליו ושאין לו קצבה על הדרך שבארנו.

היה המוכס מעובדי האלילים הקדומים שאינם גדורים בדרכי הדתות והבריח ממנו את המכס הואיל ואין כאן גזל גמור ולא חלול השם אין מקפידין על כך וכן אחד מאלו שבא עם ישראל לדין בערכאות של דייני ישראל אם הדיין יכול לזכותו בדיני ישראל מוטב ואם לאו יחזור לזכותו מצד נימוסיהם ומנהגותיהם והרי רשאי לומר אף אתם כך דינכם ואם לאו הואיל ואינו מוצא לפטרו בצד טענה יחיבהו ויכריחהו לשלם שלא יאמרו נושאים הם פנים לעצמם ומכל מקום באותם הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירין להם את הדרך כמלא מחט אלא יקוב (את) הדין את ההר (אין) [אם] לו (אלא) [אם] לכשנגדו⁷¹.

דף קי"ג ע"ב נמצא שאף עובדי האלילים ושאינם גדורים בדרכי הדתות אסור לגזלם ואם נמכר לו ישראל אסור לצאת מידו בלא פדיון וכן אסור

להפקיע את הלואתו ומכל מקום אין אדם חייב לחזור אחר אבדתו כדי להחזירה לו ולא עוד אלא אף מי שמצא אבדתו אינו חייב להחזירה שמציאה מקצת קנין הוא וחזרתו דרך חסידות ואין אנו כפופים לחסידות למי שאין לו דת וכן טעותו אם טעה מאליו שלא מתחבולתו ולא מהשתדלותו אין הכרח בהשבתו ומכל מקום אם נודע לו על כל פנים חייב להחזירו וכן אף באבדה כל צד שיהא חלול השם בעכובה מחזירה, הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלהות על אי זה צד אעפ"י שאמונתם רחוקה מאמונתנו אינם בכלל זה אלא הרי הם כישראל גמור לדברים אלו אף באבדה ואף בטעות ולכל שאר הדברים בלא שום חלוקה.

טעות זו שפטרנו המקבל מעובדי האלילים כמו שהזכרנו דוקא שלא בא בהשתדלותו כלל כמו שביארנו ולא עוד אלא שלכתחלה צריך שיאמר התבונן בדבר זה שעליך אני סומך ואם יבין ושב אבל אם אמר לו הגוי לישראל עליך אני סומך אין לו דרך עוד לעכבו בשום פנים.

היו הדברים התלויים במנין משתתפין בין ישראל ואחד מאלו שהזכרנו ובא

70 נדרים דף כ"ח ע"א. 71 תיקנתי עפ"י ש"מ (ובש"מ במקום לא צ"ל לו).

שהדמעה גוברת עליו מקובלת ביותר, דרך צחות אמרו מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה ואעפ"י ששערי תפלה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו.

לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו ששמירה מעולה מצויה בה הרבה עד שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שני⁴³⁰ ולאברם היטיב בעבורה.

המאונה את הגר בדברים עובר בשלשה לאוין, אל תונו איש את אחיו⁴³¹, לא תונו איש את עמיתו⁴³², וגר לא תונה⁴³³, ואם לחצו והונהו בממון עובר בשלשה לאוין, אל תונו איש את אחיו, לא תונו איש את עמיתו, ולא תלחצנו⁴³⁴, הא למדת שלאו של גר לא תונה אינו אלא באונאת דברים ולאו של לא תלחצנו אינו אלא באונאת ממון ושנים האחרים בין באונאת ממון בין באונאת דברים⁴³⁵.

תנור העשוי חליות חליות של חרש והעמידן ונתן חול בין חוליא לחוליא וטח את הכל מבחוץ בטיט הרי זה מקבל טומאה ואעפ"י שנתן חול בין חוליא לחוליא כדי שלא תכנס הטיחה ביניהם ויהא פירוקו נקל כשירצה לטלטלו ממקום למקום, מכיון שנתחבר נתחבר והרי הוא כאלו כלו של חרס אחד וכבר ביארנוה בשלישי של ברכות⁴³⁶.

כל שגדור בדרכים הדתיים הרי הוא בכלל אונאה אבל עובדי האלילים אינם בכלל אחוה כדי לכללן בדין אונאה הבאה דרך מקח וממכר, כלל אמרו חכמים⁴³⁷ לא תונו איש את עמיתו⁴³⁸, עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו.

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי באונאה הנעשית בידיים והוא שאמר.

אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים באמת ביין התירו לערב קשה ברך שהוא משביחו ואין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו מי שנתערב מים ביינו לא ימכרנו לחנוני אלא אם כן מודיעו ולא לתגר אעפ"י שמודיעו אינו אלא לרמות בו מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו. התגר נוטל מחמש גרנות ונותן לתוך מגורה אחת מחמש גתות ונותן לתוך פיטוס אחד ובלבד שלא יתכוין לערב ר' יהודה אומ' לא יחלק חנוני קליות ואגוזים לתינוקות מפני שמרגילן לבא אצלו וחכמי' מתירין לא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב שאינו אלא כגונב את העין⁴³⁹. לא יבור את הגריסין דברי אבא שאול וחכמים מתירין ושויין שלא יבור על פי המגורה שאינו אלא כגונב את העין. אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים ואין⁴⁴⁰ משרבטין את הבהמה ואין גופחין בקורקבנין ואין שורין את הבשר במים.

430. בראשית יב 16.	432. ויקרא כה 17.	438. ויקרא כה 17.	430. בראשית יב 16.
431. ויקרא כה 14.	432. ויקרא כה 17.	438. כן הוא בכ"י.	431. ויקרא כה 14.
433. שמות כב 20.	434. שם.	439. מכאן עד סוף המשנה לא נמצא נוסח זה בשום כ"י ודפוס של המשניות והוא לשון הברייתא בגמרא דף ס ע"ב (תוספתא ב"ב	433. שמות כב 20.
435. ע"י רמב"ם הל' מכירה ס"ד ה"טו וה"ט"ו.		סרק ג הל' טז (הוצ' צוקרמ' 379/2).	435. ע"י רמב"ם הל' מכירה ס"ד ה"טו וה"ט"ו.
436. לרף יט ע"א ד"ה תנור.			436. לרף יט ע"א ד"ה תנור.
437. לעיל דף נט ע"א.			437. לעיל דף נט ע"א.

הר"ח תתקס"ז

מכירו או שהוא עובר ממקום למקום אבל היה אהבו או שכנו¹ מותר שאינו אלא כמוכרו לו, ולטעם ראשון מיהא שמתירין מפני שעכשו אין להם הקרבה ואף הודאה בדברים אלו אין להם על הדרך שכתבנו.

יש מקשים ² בה מצד דבר שבמנין שאעפ"י שבטל דבר לא בטלה גזרה³, ומתרצים ² שאף הם לא גזרו אלא לפי מה שראו במקומות, שהרי שמואל אמר ⁴ בגולה אינו אסור אלא יום אחד, והלכה כמותו, והילכך כל שנראה לפי המקום להתיר אף ביום האיד מתירין, והראיה שהרי בפרק אחרון ⁵ אמרו רבא ⁶ שדר ⁷ תקרובתא לבר שישך ביום אידו אמר לי קים לי בגוואי דלא פלח לע"ן, וכל ⁸ שכן בדבר שאין הצבור יכול לעמוד בו ושיש פסידא לישראל במניעתו כגון שהוא ירוד ויום השוק ואם לא עכשו אימתי והרי זה כדבר האבד, ומשום רוחא דידהו ליכא דבירוד זילי זביני, ואי נמי כל שיש במניעתו פסידא אצלנו אין לנו ולהודאתם כלום וכדאמרינן בראשון של מועד קטן ⁹ רבינא אסיק זוזי בבני אקרא ¹⁰ אתי לקמיה דרב אסי ¹¹ אמר ליה כיון דהאידינא משכחת להו וביומא אחרינא לא משכחת להו כפרקמטיא אבודה דמי, ותנן נמי גבי ע"ז כי האי גוונא הולכין ליארוד של גוים ולקחין מהם עבדים ושפחות וכו' מפני שהוא כמציל מידם, ולא עוד אלא שעכשו כל הימים ביארוד שהסוחרים מצויים לקנות ביחד ואינו מוצא כשירצה אלא ביוקר, ומכל מקום לפי הסוגיא יש לי לדון שאינו מוצא שיהא גיתר משום איבה אלא מה שאין בו אלא חשש הודאה אבל מה שיש לחוש בו למכשול שבגוף העבודה לא, וכן מצד גוים שבחוצה לארץ לא הותר ⁴ אלא לפני האיד אבל יום האיד עצמו אסור והרי מנהג ההיתר אף ביום האיד הוא, ומתוך כך עקר הדברים נראה לי שדברים אלו כלם לא נאמרו אלא על עובדי האלילים וצורותיהם וצלמיהם אבל בזמנים הללו מותר לגמרי, ומה שאמרו בגמרא ¹² נצרי לעולם אסור, אני מפרשו מלשון נוצרים באים מארץ מרחק האמור בירמיה ¹³, שקרא אותם העם נוצרים על שם נבוכד נצר ¹⁴, וידוע שצ'לם השמש היה בבבל ושכל עם נבוכד נצר היו עובדים לו, וכבר ידעת שהחמה משמשת ביום ראשון במנין ראשי ימים, ומתוך כך היו קורין לאותו יום נצרי על שם שהיה קבוע לנבוכד נצר על צד ממשלת חמה שבו, והדברים נראין וברורים.

ומעתה נשוב לפירוש משנתנו, והוא שבענין אסור הלואה כתבו אחרוני הרבנים ¹⁵ לפי שטתם ¹⁶ דדוקא הלואת חנם אבל ברבית מותר דאדרבה צער הוא להם ואין בזה הודאה, וכל זה לפי שטתם ¹⁶ שלא חששו למכשול, אבל לשטתנו ¹⁶ אף ברבית אסור, אבל להפרע מהם שאמרו על זה ר' יהודה אומר נפרעין מהם מפני שמצר הוא, בכך ואינו מודה, וחכמים אסרו מפני שמכל מקום שמח הוא לאחר זמן, ביום האיד ואזיל ומודה, והלכה כחכמים, פרשו בגמרא ¹⁷ דוקא מלוה בשטר אבל מלוה על פה נפרעין

(1) ובפסחים כ"א ב' ד"ה כבר כ' רבנו "שכנו או חברו" זכ"כ רבנו לקמן כ' א' ד"ה כבר.
 (2) כ"כ גם הרא"ש. (3) ע' ביצה ה' ב'. (4) לקמן ד' ב'. (5) ס"ה א'. (6) איני יודע מדוע דלג רבינו מה שא"י בגמ' לפני זה; רב יהודה שלח יכו', והתוס' ורא"ש ור"ן כ' שתי הראיות וצ"ב.
 (7) בגמ' שלנו גירסא אחרת ותוס' ד"ה אסור כ' כג"י רבינו. (8) מכאן והלאה ליתא ברא"ש ולא בשאר ראשונים ז"ל. (9) י' ב'. (10) בגמ' שלנו נוסף "בשנואתא" ולקמן י"ב ב' ד"ה המשנה כ' רבינו "בבני תוזאי". (11) בגמ' שלנו "אשי". (12) לפנינו בגמ' ו' א' ד' ב': יום א' לדברי ר"י לעולם אסור, וע' בד"ס ובהגרי"ב. (13) ד' ט"ז. (14) וכ"כ רבינו בתענית כ"ז ב' ד"ה אנשי עי"ש בדבריו. (15) ר"ת בתוס' במתני' ד"ה להחתם. (16) שכ' רבינו לעיל ד"ה יש בדברים. (17) ו' ב'.

הפוסקים¹ מה הוצרכו לכתבה והלא הם פסקו בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד ויום האיד ודאי אסור, ותרצו² בה שהם מפרשים הטעם משום איבה ואם יודמן מקום שאין שם חשש איבה שחזר לאיסור בא ללמד שבדיעבד מותר, ולדעתי אף כשגפרשנה מצד שאין אדיקות מצויה בהם כל כך³ אם שמא יודמן מקום שיהא אדיקותם גדול שיחזור הדבר לאיסורו בא ולמד שבדיעבד מותר.

כבר ביארנו במשנה⁴ שדבר המתקיים הוא שאין מוכרין להם אבל דבר שאין מתקיים עד יום האיד כגון ירקות וכיוצא בהם מותר, ומכל מקום אין לוקחין מהם בימים אלו אף המתקיים שמא יקנה מן הדמים לצורך ע"ז, וכל שכן דבר שאינו מתקיים שנצטרף בו עוד שמודה ביום אידו על שמכרו.

כשם שהמשא ומתן אסור כך אסור לאדם חשוב לקבל דורון הימנו בימים אלו מתוך שהוא נהנה על שקבלה הולך ומודה, ואם יש לחוש לאיבה מקבלה, ומכל מקום כל צד שאפשר לו לעשות שלא יודה יעשה ובלבד שיהא שומר עצמו מן האיבה, ואף בשאר משא ומתן הרבה מסכימין⁵ להקל בכל שיש בו חשש איבה מכת שמועה זו. ואיני רואה כן בכל שיש לחוש שישתמש בו לע"ז, ולא הותר לדעת⁶ משום איבה אלא כל שאין בו אלא חשש הודאה.

אף הלואה שאסרו במשנה יש מי שמיקל⁷ להלוותם ברבית שאין כאן הודאה, ואיני רואה כן שהרי יש כאן חשש גוף עבודה בהם, ולא הותרה לדעתי הלואה ברבית אלא בכל שאין בו אלא חשש הודאה, כמו שביארנו במשנה⁸.

למטה⁹ יתבאר שלא נאמרו דברים אלו אלא בארץ שהיו הגוים באותו הזמן אדוקים באלילים ובאובות וידעונים ושאר מיני העבודות הקדומות אבל בחוצה לארץ אינו אסור אלא יום האיד בלבד שלא היו אדוקים באלילים אלא ממנהג אבותיהם ודים באסור יום האיד ולמדת שאין לסמוך מה שנהגו עכשיו להקל בענינים אלא¹⁰ מצד שגוים שבחוצה לארץ מנהג אבות לבד בידיהם¹¹, שאין מקילין מטעם זה ביום האיד עצמו אלא לימים שלפניו, ואם כן על כל פנים אתה צריך לטרוח ולהביא היתרה מצד אחר שהרי בזמן הזה מנהג פשוט בכל הארצות לישא וליתן עם אותם שדרים ביניהם בכל דבר ובכל משא ומתן ואפילו ביום החג שלהם, וודאי נראה הטעם שלא נאמרו דברים אלו אלא בזמנם שהיתה עבודת האלילים מתפשטת להקרבה¹² ולהודאה וכמו שתראה בזכירת ימי האיד שלהם, וכן שהיו עובדים לצבא השמים לחמה ולבנה ולמזלות ולעצים ולאבנים כמו שיתבאר בפרק שלישי, ואע"פ שיש בסוגיא זו¹³ דברים נראים כמתנגדים לזו והוא מה שאמרו נצרי¹⁴ לעולם אסור, כבר פרשנו דעתנו במשנה¹⁵ וגדולי המחברים¹⁶ כתבו בענינים אלו דרכים אחרים ולא נראו לנו, ומכל מקום אותם הקצוות ששיורי עבודת האלילים נעזרו לשם ישראל שבתוכם אסורין בכל אלו על הדרך שהתבאר.

עושה אשה תכשיטיה בחולו של מועד וטופלת פניה בסיד וכיוצא בו ובלבד שתהא יכולה לקפלו במועד הואיל וקשוט זה מועיל לה במועד ואפילו שעה אחרונה

(1) הרי"ף. (2) קו' זתי' זו לא מצאתי בראשונים שלפנינו. (3) כמ"כ תוס' ריש פירקין דבור המתחיל אסור. (4) ד"ה והמשנה. (5) כ"כ רבינו לעיל במשנה ד"ה יש מקשים. (6) רבינו תם בתוס' לעיל ב' א' ד"ה להלוותם. (7) ד"ה ומעתה. (8) י"ג א' ד"ה ירוד. (9) נ"ל דע"ל "אלו". (10) כ"כ תוס' לעיל ב' א' ד"ה אסור. (11) ו' א' ו' ב'. (יב) בגמ' שלנו ג' אחרת. (13) סוף ד"ה יש מקשים. (14) הרמב"ם הל' ע"ז פ"ט ה"ד.

בסוגיא דמתניתין¹ לדעת ר' יוסי שהלכה כמותו, ואם תפרשה אף בתוצה לארץ וכו' מאיר שאוסר בה מכירת קרקע, אין הלכה כן אלא בארץ ישראל, ומתוך כך נוח לנו לפרשה לדעת ר' יוסי שהלכה כמותו.

זהו ביאור המשנה ופסק שלה, ודברים שנאמרו עליה בגמרא אלו הם.

[דף כ', א'] כבר ידעת כמה החמירה תורה להתחיל עובדי האלילים מארצנו ומגבולנו ומבינותינו ובכמה מקומות האריכה להזהירנו להתרחק ממעשיהם מכאן² אמרו לא תחנם³, לא תתן להם חן, ר"ל לשבח ענינם ומעשיהם ואפילו יפי צורתם ותבניתם, וכן דרשו מכאן שלא נתן להם חנייה בקרקע, כדי שלא להתמיד ישיבתם בינותינו; וכן דרשו ממנו שלא ליתן להם מתנת חנם, שלא לגזלה⁴ למי שאנו חייבים לה ביותר כגון גר תושב והוא בן גח הגמור לקיים שבע מצות כמו שאמרה תורה⁵ לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי, ומכל מקום פרשו בתוספתא⁶ דוקא לגוי שאין מכירו או שהיה עובר ממקום למקום אבל אם היה שכנו או חברו⁷ מותר שהוא כמוכרן לו, הא כל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמודות באלהות אין ספק שאף בשאין מכירו מותר וראוי, וכבר אמרו⁸ שולח אדם ירך לנכרי.

אע"פ שאסור לספר בשבח תבניתם ויפי צורתם על הצד שביארנו⁹ ראה גוי מאותם שהזכרנו והוא נאה מותר לו לשבח על יפיו מי שעשאו באי זה לשון שירצה¹⁰. כעין דבר זה אמרו בריות טובות ואילנות¹¹ טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו, מכל מקום בנקבה אסור לאדם להסתכל בה שמא מתוך כך יבא להרהר בהרהורי עבירה; מכאן אמרו ונשמרת מכל דבר רע¹², שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה ובאשת איש אפילו מכוערת ולא בבגדי צבע אשה הידועה לו ר"ל שהוא מכיר שהם שלה; שמאחר שהוא מכירה ושהם בגדי צבעונין שמיפין את האשה בלבישתם הרי הוא מצייר בלבו, כאלו היא לבושה בהן ובא לידי הרהור, ואפילו היו חדשים שלא לבשתם לעולם, ולא בזכר ונקבה של בהמות וחיות ועופות בשעה שנוקקים זה לזה.

[דף כ', ב'] אע"פ שאסרנו¹³ להסתכל בבגדי צבע של אשה הידועה לו נותנין אותן לחייט ישראל לתקן אפילו ישנים או לכובס לכבסם טרוד הוא במלאכתו ואינו פונה לדבר אחר, יתרה מזו התירו להרביע מין במינו בבהמה ואף לסייע בהתחלת מעשה, שכל זה דרך מלאכה הוא כשאר המלאכות הנעשות לתועלת המוני ואין הרהור בשעת מלאכה.

כבר בארנו למעלה¹⁴ במכירת בהמה שכל שיש לתלות תולין, רצה למכור בהמה טהורה לגוי במקום שאין לתלות לשחיטה כגון שמכר שור למי שהוא רגיל לחרוש ואינו טבח ואינו עושה סעודה לבנו וכיוצא בזה אלא שמכל מקום הוא מתנה עמו לשחיטה יש מי שאומר אין זה פחות ממקום שיש לתלות, ואינו דומה למשנתנו שאסרנו בעל מנת לקוף, דהיא משום חנייה בקרקע הוא ובהמה אינה בכלל זה; ולא

(1) לקמן כ"א א'; (2) וכמשיב הרמב"ם הלי ע"ז פ"י ה"ד; (3) דברים ז' ב'. (4) א"י מקור לטעם זה. (5) דברים י"ד כ"א. (6) ומסכתין סוף פ"ג בהוצ' צוקרמנדל, ובתוספתא שלפנינו אינו ע' מראה הפנים בפירקין ה"א א' ב', וע' בס' ת"ר. (7) עמ"ש רבינו במשנה א' דפירקין. (8) חולין צ"ג ב', ורבינו מתוך בזה ק"י תוס' בסוגיא ד"ה ר"י. (9) בדבור הקודם. (10) רבינו פוסק בברכות ר"פ הרואה שאין שם ומלכות בברכה זו: (11) בגמ' שלנו ל"י "אילנות" וע' ד"ס ב'. (12) דברים כ"ג י'. (13) בדבור הקודם. (14) ט"ו א' ד"ה כל.

ואפילו טמאה ומכיאין לו חלב מכל מקום ואינו חושש לא משום שקץ ולא משום טומאה, ומתרפאין מהם רפוי כמון, פרשו בגמרא^א חולי שאין בו סכנה שאין בידו להביאו לידי נפשות אלא להארכת חולי ולהוצאת כמון. אבל לא רפוי נפשות, והוא חולי שיש בו סכנה או שאפשר לכא לידי סכנה בקלקול רפואותיו, ואין מסתפרין מהם בכל מקום, פירוש אפילו ברשות הרבים, אע"ף שרכים מצויים שם, מחשש שפיכות דמים, וחכמים אומרים ברשות הרבים מותר, שאין שם חשש שפיכות דמים אחר שרכים מצויים שם, אבל לא בינו לבינו, ולאו בינו לבינו דוקא^ב שאם כן אף בלא חספורת כל יחוד שבינו לבינו אסור מחשש שפיכות דמים,^ג אלא פירוש^ד במקום שאין רבים מצויים שם חסיד אלא שלפעמים מודמנין שם כגון סימטא וקרן זוית, כמעשה האמור בגמרא^ה כרב חנא שהיה מסתפר בשוקי דנהרדעא ואמר ליה כמה יאי קועך לזוגא, וודאי לא בשוק היה מסתפר אלא במקומות חיצונים שאין בני אדם מצויים שם, והלכה כחכמים.

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא, אלא שכענין רפואה ותספורת יש תנאים אחרים להחר רפואה מהם אף במקום סכנה ולהחר תספורת אף ביחוד כמו שיוזכרו בגמרא, ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הם.

הרבה ראינו שכתפלאים על שבזמנים אלו אין אדם נוהר מדברים אלו כלל, ואנו כבר ביארנו^ה עיקר כונת הספר על אי זו אומה היא סוככת כמו שיעידו ימי איריהן שהזכרנו^ו שהם כלם לאמות הקדומות שלא היו גדורות בדרכי הדתות והן אדוקות ומתמידות בעבודת האלילים והכוכבים והטליומאש שכל אלו וכיוצא בהן הם עיקרי ע"ז כמו שהתבאר, ומכל מקום לענין חשש איסור שבת וחשש איסור מאכלות ומשתאות כיון נסך וסתם יינם ושאר איסורין הדומים לאלו הן שנאסרו בהנאה הן שנאסרו באכילה הן מאותם שגזרו עליהם מחשש חתנות כל האומות שוות בו, חוץ מאיסור הנאה בסתם יינם לדעת רוב מפרשים כמו שיתבאר במקומו^ז במסכת זו, ומעתה יהו דברים אלו מיושרים על לכך ולא נצטרך להשיכם בכל דבר ודבר, אלא שחאה אחת בוחן באי זו אתה מפרשם על האמות הקדומות ובאי זו אתה מפרש על כלל הכל, ובין ותרע.

הגרים והרועים בהמה דקה ישראלים שסתמם מתמידים^ח כגול ומשוקעים בו עד שנעשו בכך כפורקים מעליהם עול תורה אלא שלא מחמת פיקור הם עושים אלא מחמת ממון ומכל מקום כל שבא להם ההיזק מאליו אין אנו מצוים^ט להשתדל בהצלחתם, ואף בזו של גוים צריך אתה לכוון מה שהקדמנו^י באי זה גוי הוא אומר כן ר"ל שכעובדי האלילים נאמר שלא היו גדורים בדרכי הדתות^{יא} ואדרכה כל עבירה וכל כיעור יפה בעיניהם וכבר אמר ראש הפילוסופים^{יב} הרגו מי שאין לו דת, הא כל

(א) לקמן כ"ז אי וכוונת רבינו פי' הגמרא להלכתא עמ"ש שם ד"ה הקוה כי לכאורה פי' הגמ' שרפוי כמון ר"ל בהמה. (ב) כ"כ גם תוס' לקמן כ"ט א' ד"ה אבל. (ג) כדלעיל כ"ב א'. (ד) לקמן כ"ט א'. (ה) לעיל כפרק א' דמסכתין ד"ה יש מקשים וע' ו' ב' דבור המתחיל למטה. (ו) פרק א' משנה ב'. (ז) לקמן ס"ד ב'. (ח) בזה מיושב קושיית הכ"ס הלכות רוצח ס"ד ת"י הא הרועים עושים לתיאבון משום חסדת ממון והכ"ס ו"ל שם בת"י כוון לדברי רבינו, אבל הר"ן מתרץ באופן אחר. (ט) שיטה חדשה לגמרי כי כל הראשונים כתבו שלא מעלין ר"ל אסור להעלותם. (י) לעיל ד"ה הרבה. (יא) וכ"כ רבינו גם בהוריות י"א א' ד"ה כל. (יב) כתב לי מחותני החכם המו"ם מהו"ר משה נחום צובל נ"י שכוונת רבינו לאריסטו שהרי כתוב בספר "מאזני העיונים לצדק

שהוא מעובדי האלהות אע"פ שאינו מכלל הדת אינו כדן זה חליצה וחם, וכבר ידעת *
בגר תושב והוא שקבל עליו שבע מצות שאתה מצווה להחיותו.

[דף כ"ו ב'] **ישראלים** שפקרו ונעשו מינים לעבוד את האלילים ב מיני ע"ז
ומסורות ואפיקורוסים והם המכזים את המצות דרך פקור מותר להזיקם בידים ולהורידם
לבור תחתיות, אבל המשומד כאכילת איסורין אם לתאבון יש מפרשים ג שלא מעלין ולא
מורידין מפני שהם דנין אותו על מדרגת רועי בהמה דקה, ויעקר הדברים שחיובין
אנו להצילו, והוא שאמרו בפרק השולח ה' שהוא גברא דזבין נפשיה ללודאי ואמר ליה
לרבא' פרקן אמרו ליה לרבא אוכל נבלות הוא אמר להו דילמא לתאבון אמרו ליה
והא שביק התרא ואכיל איסורא אמר ליה זיל לא שבקי לי דאפרקך, אלמא שאלו היה
לתאבון היה מחוייב להצילו, וכן ביארנוה באחרון של הוריות ו' ואחר שכן חיובין אנו
להחזיר לו אברתו והוא הרין שאסור ליטול רבית ממנו שהרי עליו אמרו לכל אבדת
אחיך, לרבות את המשומד'.

משומד להכעיס בין לנבלה בין לעברה אחרת אחר שאינו בכלל המינין הואיל
ואינו עובד את האלילים, יש אומרים י' שדינו כגוי שלא להוריד ושלם לתעלות ושלם
להתחייב להחזרת אברתו, ועקר הדברים שהוא בכלל מורידין, יב שהרי בסוגיא זו אמרו
אבל המינים והמשומדים מורידין ולא מעלין, והקשה אני שונה לכל אבדת
אחיך לרבות את המשומדים ואת אמרת מורידין, ותירץ סמי מכאן משוכה, והקשה
ולישני ליה כאן לתאבון כאן להכעיס, ומשני דהוא סבר דלהכעיס מין הוא, ולא הוצרך
להחזירו, למדת שאף לדעת האומר שהוא משומד מכלל מורידין הוא, ואע"פ כן אינו
בכלל המינין אחר שאינו עובד את האלילים ואם כתב ספר תורה אין אומרים תשרף
ככתבו מין י' אלא חגנו, וכן שחיטתו אינה אסורה אלא כאכילה ולא בהנאה, ואין
צריך לומר שאין מחזירין לו אבדה בתורת חיוב ושמותר ליטול רבית ממנו, וכתלמוד
המערב אמרו במסכתא זו פרק אחרון י' כותאי בעו קומי ר' אבהו אבותיכם היו מסתפקין
משלנו, כלומר שאין נזהרים מיין שלנו, אתם מפני מה אינכם מסתפקים בשלנו אמר
להם אפותיכם לא קלקלו מעשיהם אתם קלקלתם מעשיכם, ותנינן ט' בה כותאי דקסרי
מותר להלוותם ברבית, ומכל מקום ללות ממנו אסור משום לפני עור לא תתן מכשול
שהרי בכלל ישראל הוא אע"פ שחטא ומוזהר עליו, ומה שאמרו בדרש ט' שעובדיה לוח

השרעפים לאבו תאמר אלגואלי שתורגם לעברית ע"י ר' יעקב בן מכיר ו' תבון מעיר מונפליור בן זמנו של
רבינו בפרק י' של הספר הנ"ל (נתפרסם ע"י רי"ל דוקס באוצ'נ סחברת ב') בסגולת נפש החכמה ולזה
אמר אריסטו: אין הכונה שתדע לבד אמנם הכונה שתדע ותעשה וכו' ואמר: "הרגו מי שאין לו דת".
(א) כדאי לעיל כ' א' (ב) ע' להלן ד"ה נעשה. (ג) ע' טור וב"י יו"ד רנ"א בשם ס"ג ותמוה לי
טובא מ"ש טרן בכ"י שם דלהרמב"ם בלתאבון א"ם רצו לפדותו אין איסור בדבר אבל אינם חייבים לפדותו
הלא להדיא כ' הרמב"ם הל' רוצח פ"ד ה"ב שלתאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו ומרן
בעצמו כ' דברים אלו בכ"י יו"ד סט' קנ"ח ופשיטא ששבוי הוא בסכנת נפשות כדאי בכ"ב ח' ב'.
(ד) שגם הם סחמת תאות ממון גזולים. (ה) ולעיל ד"ה הגוים כ' רבינו מדוע אינם דומים לרועים.
(ו) גיטין מ"ו ב'. (ז) גם בהוריות י"א א' דבור המתחיל כל כתב כן רבינו את לשון הגמרא אבל
בגמ' שלנו שינויים רבים. (ח) י"א א' ד"ה כל בשם גדולי הדורות וכ"כ תומי בסוגיין ד"ה אני.
(ט) דברים כ"ב ג'. (י) בגמ' שלנו "מומר" וגם בתוספות ר' אלחנן גרים כרבינו זכ"ם לא ציינו.
(יא) בהוריות י"א א' ד"ה כל (השני) כתב רבינו כן בשם חכמי הצרפתים ועי' תוספות ד"ה אני.
(יב) רא"י זו כ' רבינו גם בהוריות שם בשם גדולי הדורות. (יג) כדאיאת גיטין מ"ה ב'. (יד) ה"ד
ל"ג ב'. (טז) שם ל"ד א'. (טז) שמות דבה פ' ל"א אות ד'.

אבדת אחיך לרבות את המשומד, הרי אף ישראל גמור הוצרכנו להשבת גופו מצד אחר, וכמו שאמרו¹ אין לי אלא אבדת ממנו אבדת גופו מנין תלמוד לומר והשבותו לו.

כל שהוא ישראל והוא משומד לאכול איסורין להכעיס עד שמניח את ההיתר ואוכל את האיסור או שמשומד לעברה אחרת להכעיס יראה שהוא משומד ולא מין, שהרי נחלקו בה רב אחא ורבינא חד אמר משומד הוי וחד אמר מין הוי, והלכה כדברי המיקל,² ומעתה לענין ספר תורה שכתבה הוא יגנו ואין אומרים ישרף כספר תורה שכתבה מין,³ וכן אין שחיטתו אסורה בהנאה כשחיטת המין,⁴ אבל לענין הורדה לבור חכמי הצרפתים כתבו⁵ שמאחר שמשומד הוא ולא מין אין מורידין, ולא יראה כן, אלא שאעפ"י שמשומד הוא ולא מין גורמין לו כל היזק אחר שהוא להכעיס, וגדולי הדורות⁶ כתבוהו כן ממה שאמרו במסכת עבודה זרה⁷ תני ר' אבהו קמי דר' יוחנן הגויים ורועי בהמה דקה בארץ ישראל לא מעלין ולא מורידין אבל המינין והמסורות והמשומדים מורידין ולא מעלין, אמר לו אני שונה לכל אבדת אחיך לרבות את המשומד ואת אמרת מורידין, סמי מכאן משומד, והקשו שם ולישני ליה כאן לתיאבון כאן להכעיס, כלומר שזה שהוא שונה לכל אבדת אחיך ודאי בלתיאבון הוא, וזה שאמר הוא מורידין בלהכעיס, ותירץ קסבר אוכל נבלות להכעיס מין הוה, והרי הוא בכלל המינין, אלמא שאם היה דעתו שהוא משומד היה מניחו לשנות כן, שאעפ"י שהוא משומד מכל מקום הוא בכלל מורידין אחר שהוא להכעיס, ומעתה מותר לו ליטול רבית ממנו ואין חייבין בהחזרת אבדתו.

המינין והאפיקורוסים מותר להזיקם בידים, והמסורות גופם מותר וממונם אסור, והמשומד לע"ז בכלל המינים הוא, ודברים אלו כלם כשעדיין שם ישראל עליהם,⁸ שכל ששם ישראל עליו והוא מתפקר ומחלל את הדת ענשו חמור עד הרבה מפני שנעשה מין וכמי שאין לו דת, הא⁹ כל מי שיצא מן הכלל לגמרי ונעשה לו בן דת אחרת הרי הוא אצלינו כבני אותה הדת שהוא נכנס בה לכל דבר חוץ מגיטין וקדושין וזיקתם, כמו שיתבאר במקומו, וכן הורו רבותי.

כבר ביארנו⁹ שהמשומד להכעיס אין בו חילוק בין אכילת נבלות לשאר עברות, וכל שהוא להכעיס במצוה מדברי סופרים יראה מכאן שאינו בכלל משומד להכעיס, ומכל מקום בכלאים דרבנן¹⁰ הואיל ועבירה זו מפורסמת ונעשית לעיני השמש דינו בה כמשומד להכעיס בדבר שהוא מן התורה, וכן כל כיוצא בזה, וכבר ביארנו ענין כלאים דאורייתא וכלאים דרבנן במסכת יום טוב¹¹ סוף פרק ראשון.

1. סנהדרין ע"ג א'. 2. ע' בפסחים ע"ד ב' ועמ"ש רבינו בסנהדרין ע"ו ב' ד"ה כשם וע' ביד מלאכי כללי הרי"ש ס"י תקס"א. 3. כדאי בגיטין מ"ה ב'. 4. חולין י"ג ב'. 5. ע' תוס' ע"ז כ"ו ב' ד"ה וחד וד"ה אני. 6. הוא הרשב"א ז"ל. 7. כ"ו א'. 8. דבר חדש ולא מצאתיו בין הפוסקים ז"ל ע' בב"י יו"ד ס"י קנ"ט. 9. לעיל ד"ה כל השני, 10. ע' בשער יוסף ד"ה אך מ"ש על דברי רבינו אלה. 11. ביצה י"ד ב'.